

A vajdasági magyarok helyzete 2008 végén

írta Bozóki Antal az Árgus kisebbségjogi civil egyesület elnöke

forrás: argus.org.rs

Tanulmány-vázlat a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság
2008. november 8-i újvidéki tudományos ünnepi tanácskozására

Szerbiában a helyzet változatlan. Az ország ma ugyanolyan működésképtelen, mint korábban, a sokszor elátkozott nacionalista és populista erők uralma idején volt. A parlament nem működik, illetve jórészt nem azzal foglalkozik, amivel kellene (törvényhozás). Ez azt jelenti, hogy folytatódik a komoly politikai válság, amely bizonyára elhúzódik.

Sem a jelenlegi, sem korábbi hatalmi koalíció az utóbbi években érdemében nem foglalkozott a kisebbségek helyzetével, a kisebbségi problémákkal. Ez a téma valahol a megoldásra váró problémák (leg)végére került. Már most szinte biztosan elmondható: a kisebbségi jogok érvényesülése csak annyival jut előbbre, amennyit sikerül majd kiharcolnunk.

Vojislav Koštunica (vagy Koštunica Dr. Vojislav – ahogyan a volt miniszterelnököt Nenad Čanak nevezi) a második – 2007. május 15-i kormányfői – beiktatása alkalmával mondott 22 oldalas expozéjában egyetlen egy mondatában sem említette, hogy a szerb kormány konkrétan mit kíván tenni a Szerbiában élő nemzeti kisebbségek jogainak megvalósítása, helyzetének és jogállásának jobbá tétele érdekében. Akkor erre csak figyelmeztettünk, most pedig már elmondhatjuk, hogy Koštunica kormányát ez szinte nem is érdekelte.

A szerb kormányfői tisztet 2008. július 7-étől betöltő Mirko Cvetković a megválasztása alkalmából mondott, kormánycélokat vázoló parlamenti expozéjában – Koštunicához hasonlóan – a lakosság 17,14%-át kitevő kisebbségekről, illetve arról, hogy gondjaik orvoslásában számíthatnak-e bármire is Belgrádtól, egyetlen szót sem ejtett. Ez annál inkább meglepetésként hatott, mivel a kormány megalakuláshoz és a folyamatos munkavégzéshez szükséges csekély, 128 fős parlamenti többséget éppen a délvidéki magyarokat képviselő Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) négy képviselőjének támogatása biztosítja számára, s ehhez időnként – főleg a Szerbia európai integrációjával összefüggő kérdésekben – hozzá lehet még számítani a liberálisok 13, s a dél-szerbiai albánok 1 képviselőjének a szavazatát.

Nem véletlen tehát, hogy a 2008. június 7-étől létező Emberi és Kisebbségi Jogi Minisztérium ez ideig nem igen hallatta a hangját, azon kívül, hogy 2008. október 27-én bejelentette: „Elkészült a nemzeti kisebbségi tanácsokra vonatkozó törvénytervezet”. Ennek

a törvénynek a tervezetét már az előző kormány elkészítette ugyan, csak éppen nem került megvitatásra.

A törvénytervezet újabb változatának elkészítésében magyar részről – a Magyar Nemzeti Tanács (MNT) által javasolt – azon személyek vettek részt, mint korábban, és akiknek a mellőzését az újjvidéki civil szervezetek követelték. A tervezetet most „mindegyik működő nemzeti tanácsnak elküldik véleményezésre”. Vagyis ugyanazok fogják véleményezni is, akik részt vettek az összeállító bizottság munkájában. Szomorú. Ide kívánczik a kérdés: A kisebbségügyi minisztérium „működőképesnek” tekinti-e az MNT-t, tekintve, hogy a mandátuma már 2006. szeptember 21-én lejárt?

1. Eltérő értékelések a vajdasági magyarok helyzetéről

Eltérő, leginkább ellentétes bel- és külföldi értékelések vannak, illetve hangzanak el a vajdasági nemzeti kisebbségek, így a vajdasági magyarság helyzetéről is. Tudományos alaposággal készült helyzetelemzések hiányában leginkább a hivatásos, köztük felelős tartományi magyar politikusok – a napi politikai követelmények függvényében, főként a külföldi küldöttségekkel való találkozókon – kedvezően értékelik a kisebbségek helyzetét a tartományban, nemritkán szinte egymással versengve ismételtetik, hogy „kielégítőnek” tartják a vajdasági magyarság helyzetét. Ezért nem kell csodálkozni, amikor valamelyik külföldi diplomata kijelenti, hogy „Szerbia nem csak teljesíti a kisebbségvédelmi nemzetközi normákat, hanem túl is teljesíti”.

1.1. Belföldi értékelések

A vajdasági kisebbségek (a szerbiai parlament által még jóvá nem hagyott alapszabály szerint: nemzeti közösségek) helyzetére vonatkozó legújabb ilyen – az öndicséret elemeit sem mellőző – (2008. október eleji) értékelés szerint „az elmúlt 4 évben lassú, de állandó pozitív változás tapasztalható a tartományban a nemzeti viszonyok terén. A légkör egyre kedvezőbb, és ez a konkrét, a tartományi költségvetésből kiválasztott célösszegek növekedéséből is megállapítható. Szorgalmas munkával a tartományi kormánynak sikerült elérnie azt, hogy a törvény és a gyakorlat közötti különbség folyamatosan csökkenjen – válaszolta újságírói kérdésre az egyik felelős magyar kisebbségi politikus”. Példaként pedig az igazolványok és útlevelek esetét említette, amelyeken most „eredeti helyesírás szerint tüntetik fel a személyneveket” (holott a kisebbségi nyelvek használata a közhivatalokban jelenleg köztudottan messze elmarad a múlt század hetvenes éveinek gyakorlatánál).

A kisebbségi politikusok indokolatlan és számadatok nélküli (általános) értékelései hátrányosan befolyásolhatják nemcsak a kisebbségek valós helyzetének a feltárását, de a nemzetközi közösség viszonyulását is a vajdasági magyarság problémáihoz. Becsey Zsolt (Fidesz) európai parlamenti képviselő például az Európai Parlamentben (EP) október elején tartott tárgyalások során hangoztatta, hogy Vajdaságba újabb monitoring missziót kellene küldeni a nemzetiségek közötti viszony vizsgálatára. Doris Pack, az EP délkelet-európai kérdésekkel foglalkozó küldöttségnek vezetője (és ilyen minőségben Becsey felettese) és

Jelko Kacin, szlovén liberális EP-képviselő, az EP szerbiai megbízottja azonban határozottan ellenezte azt. Vélhetően azért is, mivel egy másik vezető tartományi magyar politikus egy ilyen küldöttség jövetelét a tartományba „pillanatnyilag nem tartotta indokoltnak”, így egyelőre arra nem is kerül sor.

Más, óvatosabb értékelések szerint „a vajdasági magyarság helyzete az elmúlt három évben nem rosszabbodott” (ami magyarul azt jelentheti, hogy előrehaladás se nincs). Vannak azonban olyan álláspontok is, mint amilyent a Vajdasági Magyar Demokrata Párt képvisel, miszerint „romlik a vajdasági magyarok helyzete”, öt újvidéki magyar civil szervezet elemzése pedig azt mutatja, hogy ez a romlás „folyamatos”[13]. A Szenttamási Emberi Jogi Központ közleménye szerint „az itteni magyarság helyzete egyre rosszabb”[14].

A belgrádi székhelyű Szerbiai Helsinki Emberjogi Bizottságnak (SZHEB) A magyar közösség szerepéről Vajdaság helyzetének meghatározásában elnevezésű, október 16-án, Újvidéken tartott panelvitáján elhangzott az is, hogy „már huzamosabb ideje érezzük a többség, a szerbség álláspontjának hiányát a kisebbségek kérdéséről” és, hogy „egyfelől Szerbia mindinkább közelít a homogén nemzetállamhoz, másfelől a politikusok még mindig úgy beszélnek a kisebbségekről, mint a gazdagságról”[15].

Svetozar Čiplić, a szerb kormány emberi és kisebbségügyi minisztere is elismerte, hogy „Szerbiában nincs koherens, összefüggő rendszer a polgári, politikai, szociális, gazdasági és más jogok megvalósításának ellenőrzésére, ezért nem lehet ezek (a kisebbségek – B. A. megj.) helyzetéről megbízható értékelést adni”[16].

A miniszter ezzel a megfogalmazással valójában megerősítette a civil szervezetek álláspontját, hogy Szerbiában baj van a kisebbségi jogok gyakorlati alkalmazásával, különösen pedig a – különböző rangú és érvényű belföldi és nemzetközi – jogszabályokban megfogalmazott emberi és kisebbségi jogok gyakorlati érvényesítésének ellenőrzésével. A civil szervezetek már jó ideje hiányolják a nemzeti kisebbségek helyzetére vonatkozó átfogó, objektív elemzés elkészítését, amire a hatalom eddig nem volt hajlandó.

1.2. Külföldi vélemények

A vajdasági kisebbségek helyzetét leginkább a balkáni, vagy délkelet-európai ügyekkel megbízott, illetve hivatalból foglalkozó európai uniós tisztségviselők, az Európa Tanács (ET) és Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) politikusai értékelik, akikről azonban már nem egy alkalommal bebizonyosodott, hogy nem egészen értik, vagy éppen nem is ismerik a vajdasági kisebbségek történelmét, jelenlegi helyzetét és jogainak a mindennapi életben való gyakorlati megvalósulásának problémáit.

Az Európai Parlament (EP) legutóbb 2007. október 25-én Strasbourgon fogadott el jelentést az Európai Unió (EU) és Szerbia viszonyáról, amelyben szó esik a kisebbségek helyzetéről is.

Az említett Jelko Kacin EP-képviselő által – vélhetően a Vajdasághoz fűződő szlovén gazdasági érdekek pártolása okán is – készített jelentés szerint „Szerbiának sikerült javítania az etnikumok közötti kapcsolatokat, különösen a Vajdaságban, ahol csökkent az etnikai villongások száma, ha nem is szűntek meg teljesen”. Az EP arra kérte a szerb hatóságokat, „tegyenek további intézkedéseket a többetnikumú Vajdaságban élő nemzeti kisebbségek

fejlődésének előmozdítása és a békés együttélés érdekében”. Emellett „biztosítsák, hogy a rendőrség, az ügyészség, a bíróságok és más állami szervek etnikai szempontból semlegesén járjanak el”. A parlament „felhívta ezen kívül a szerb hatóságokat: a népesség ezen intézményekbe vetett megfelelő bizalmának kiépítése érdekében biztosítsák, hogy az etnikai összetétel megfelelőképp tükröződjék e hatóságok személyzetében”[17].

Az Európa Tanács (ET) Parlamenti Közgyűlése 2008. október 1-jén Strasbourgban, Jürgen Herrmann német néppárti képviselő jelentése alapján elfogadott határozatában „viszonylag kedvezőnek minősítette a vajdasági kisebbségek helyzetét”, de sajnálatának adott hangot amiatt, hogy 2004-ben a szerb hatóságok nem reagáltak időben a régióban előfordult etnikumközi incidensekre. Hangsúlyozza, hogy az ilyen esetek megismétlődésének elkerülése érdekében a hatóságoknak határozottan kell eljárniuk az etnikumközi erőszakos cselekmények elkövetőivel szemben.

Thomas Hammarberg, az ET Emberi Jogi Biztosának 2008. október 15-i szerbiai tartózkodása után adott – diplomáciai nyelven megfogalmazott – nyilatkozata szerint „Szerbiában előrelépés tapasztalható az emberi jogok tiszteletben tartása terén, de még nagyon sok a tennivaló”[19]. A biztos reményét fejezte ki, hogy „a szerbiai parlament hamarosan elfogadja azokat a törvényeket, amelyek szankcionálják majd a diszkriminációt a társadalomban”[20]. Kifejtette, hogy „a készülő törvénycsomagoknak szavatolniuk kell az emberi jogokat, a diszkrimináció-ellenességet és a kisebbségek védelmét”[21].

Ugyanazon a napon Hans Ola Urstadt, az EBESZ szerbiai missziójának vezetője is találkozott a vajdasági tisztségviselőkkel. A találkozóról kiadott sajtóközlemény kiemeli, hogy Urstadt szerint Vajdaság az emberi-, valamint a kisebbségi jogok területén „kiemelten sikeres és nagyon jó példát mutathat a régió országai számára”. Urstadt értékelése szerint „Szerbia politikailag stabil és négy éven belül minden átláthatóbb lesz”. Ugyanakkor kiemelte, hogy „Vajdaság jellegzetességeinek köszönhetően Szerbia vonzóbb a külföldi befektetők számára”[22].

Nem világos azonban, hogy miért kellett a külföldi diplomaták és a vajdasági tisztségviselők beszélgetéseit „zárt ajtók mögött”[23] folytatni és, hogy folyamatosan miért nem találkozhatnak az európai tisztségviselőkkel a civil szervezetek is? Miért nem lehet a kisebbségek helyzetéről tárgyilagosan tájékoztatni?

Az ilyen protokollhírek kapcsán – amelyeket a Magyar Szó kiemelt helyen közöl, amelyekre viszont a szerb sajtó már alig fordít figyelmet – az olvasóban az a kérdés is felmerül, általában tisztában vannak-e egyes európai tisztségviselők, hogy melyik országban is tartózkodnak éppen? Vonatkozik ez különösen az EBESZ belgrádi küldöttségének vezetőjére, amely misszió az Év embere 2006 díjat Petar Teofilović Tartományi Ombudsmannak ítélte, „az emberi jogok megvalósítása terén kifejtett hároméves tevékenységéért”, vagyis arra az időszakra, amelyben a vajdaság kisebbségek ellen éppen a legnagyobb számú atrocitás és jogsértés történt.

Szükséges lenne a vajdasági kisebbségek, köztük a vajdasági magyarok helyzetére vonatkozó eltérő értékelések közötti ellentmondások mielőbbi feloldására. Ez csak akkor lehetséges, ha egy átfogó, az élet területére (demográfia, foglalkoztatás, oktatás, kultúra,

közigazgatás, bíróságok, nyelvhasználat stb.) kiterjedő, tudományos módszereken alapuló tárgyilagos elemzés készülne a nemzeti kisebbségek jelenlegi helyzetéről, alakulásáról, jogainak gyakorlati megvalósításáról, amelynek eredményei összehasonlíthatók lehetnének a korábbi helyzettel is.

2. A tudományos alapú kisebbségkutatás hiánya

A Vajdaságban – annak ellenére, hogy a politikusok előszeretettel hangsúlyozzák (leginkább a külföldi vendégek előtt) a tartomány lakosságának a soknemzetűségét (a 2002. évi népszámlálási adatok szerint Vajdaság lakosságának 34,95%-át 25 nemzeti kisebbség tagjai adják) – nyolc évvel a hatalomváltás után nincsen egyetlen olyan intézmény sem, amely tudományos módszerekkel foglalkozna a nemzeti kisebbségek helyzetének alakulásával, jogainak megvalósításával. A tartományban jelenleg nem végeznek folyamatos és intézményes kisebbségkutatást, amelynek eredményei összehasonlíthatók is lehetnének a korábbi adatokkal.

Hogy ez miért van így, annak több oka is lehet. Az egyik például az, hogy a hatalomra bizonyára nem vetne kedvező fényt, ha ország-világ tudomást szerezne a nemzeti kisebbségeknek valós helyzetéről, a kisebbségi népesség folyamatos csökkenéséről, a kisebbséghez tartozóknak a foglalkoztatottak közötti aránytalan részvételéről, vagy a közigazgatásban, az igazságügyben és a rendőrségen dolgozó kisebbségiek számáról, stb. Egy ilyen (helyzet)elemzés nélkül viszont komoly kisebbségpolitikáról nem is lehet beszélni. Lehet-e tudományos kutatás vagy felmérés nélkül bármilyen, így komoly kisebbségi politikát is folytatni? Lehet, csak akkor az egy pilóta nélküli repülőhöz hasonlít, és nem a hatalom jó szándékát igazolja.

2.1. Konkrét tanulmányok és elemzések hiánya

A kilencvenes évekkel ellentétben, ma már nem hiányoznak a különböző alpművek, mint például a kisebbségek helyzetét és jogállását rendező nemzetközi egyezmények gyűjteményei. Szerb és magyar nyelven is létezik egy-egy ilyen kapitális kiadvány[24].

Hiányoznak azonban az olyan konkrét tanulmányok és elemzések, amelyek – a belső és a nemzetközi jogszabályok alapján – tudományos módszerekkel mutatnák be a nemzeti kisebbségi közösségek helyzetét, a demográfia, a foglalkoztatás, a nyelvhasználat, a helység- és a földrajzi nevek használata, az oktatás, a kultúra, a tudomány, a tájékoztatás, a sajtó, a könyvkiadás és a mindennapi élet egyéb területein.

A belgrádi székhelyű Szerbiai Emberi Jogok Helsinki-bizottsága (Helsinški odbor az ljudska prava u Srbiji) 1999 óta évente megjelenő emberi jogi vonatkozású jelentéseiben elemzi a kisebbségek helyzetének alakulását is. A kisebbségek vonatkozásában két külön kiadványt is megjelentetett, amelyek közül ez egyiknek A nemzeti kisebbségek és a jog (Nacionalne manjine i pravo, Beograd, 2002), a másiknak pedig A kisebbségek és a tranzíció (Manjine i tranzicija, Beograd, 2002) a címe.

Az újvidéki Emberi Jogi Központ (Centar za ljudska prava) külön kiadványban foglalkozott a kisebbségek oktatási jogának megvalósulásával[25]. Feltehetően a Tartományi Kisebbségügyi Titkárság, valamint az egyes szaktárcák (pl. az oktatási–művelődési) is rendelkeznek a tevékenységi területeikkel kapcsolatos kisebbségi vonatkozású adatokkal. Ezek főleg a hatalmi szervek számára készült tájékoztató jellegű anyagokban találhatóak és leginkább napi politikai célokat szolgálnak. Ezek közé tartoznak a Tartományi Ombudsman 2004 óta készülő éves jelentései, amelyek egy fejezetben foglalkoznak a „nemzeti kisebbségek jogainak védelmével” is[26]. Az ilyen jelentések azonban általában jókorra késéssel kerülnek megvitatásra a Tartományi Képviselőház elé, illetve jutnak a közvélemény tudomására.

2.2. Magyar szervezetek kutatásai

Az 1991-ben alakult Magyarságkutató Tudományos Társaság (MTT) eddigi tevékenysége folyamán – legalábbis a honlapján[27] található adatok szerint – foglalkozott ugyan több, a kisebbségi közösségünket érintő részleges kérdéssel. Ilyenek a nemzeti és vallási azonosságtudat, kisebbségi életfelfogások, emberjogi és kisebbségjogi kérdések, anyanyelvű oktatás, a vajdasági iskolahálózat feltérképezése, a vajdasági magyarság migrációja, demográfiai, történelmi és helytörténeti kutatások, az értelmiség és az ifjúság magatartás vizsgálata. Erejéből azonban a vajdasági magyarság helyzetének átfogó tanulmányozására már nem futotta. (Vagy a magyarországi forrásokból erre már nem folyósítottak támogatást?)

Az 1997-ben alakult Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (VMTT) elsődleges célja, hogy hozzájáruljon a vajdasági magyar nyelvű tudományosság fejlesztéséhez, a közép- és felsőfokú magyar oktatás fejlesztéséhez, valamint a tudományos publikációk magyar nyelven való közzétételéhez. A kisebbségkutatás terén foglalkozott a vajdasági helységnevek használatával (2000), a tartományi magyar tannyelvű oktatás helyzetével, kulcskérdéseivel és távlataival (2002), történelemtanításunk alappilléreivel (2003), a vajdasági magyarság és az autonómia kérdésével (2003) és a délvidéki rémuralommal (2004). A VMTT-nek sem sikerült azonban kisebbségi közösségünk helyzetét átfogóan elemző, stratégiai kérdéseit és fejlődési irányát meghatározó anyag elkészítése. Úgy tűnik, mintha a VMTT tevékenysége – dr. Ribár Béla elnök (2006. március 24-i) elhalálása óta – ha nem is fulladt ki, de jelentősen csökkent.

Nincsen tudomásunk arról sem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézete – annak ellenére, hogy a vajdasági magyarságot is érintő publikációkat jelentet meg – bármilyen módon is bekapcsolta volna a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó vajdaságiakat (a Magyarországra elszármazottakon kívül) kutatási programjaiba, vagy netán meghívta volna az általa szervezett valamilyen tudományos tanácskozássra. E sorok írójának ismeretei szerint – meglepő módon – még a kapcsolatok felvételét sem kereste az MTA külhoni társaságának az ilyen témák iránt érdeklődő itteni tagjaival.

Hasonló a magyar Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztályának viszonyulása is, amely nem a szakmai felkészültség, hanem a politikai pártokhoz való tartózkodás alapján támogatja, vagy kéri ki kisebbségi ügyekben a vajdaságiak véleményét.

Az MNT évente készült – saját (látszat)tevékenységét igazolni hivatott – jelentései és a vajdasági magyar politikai pártok időszaki kisebbségi létünkkel kapcsolatos, leginkább részleges dokumentumai – érthetően – a legtöbb esetben a napi politika függvényében és nem a tudományos alaposág igényével készültek.

2.3. Civil kezdeményezések

Vajdaságban két – anyagi eszközökkel és támogatásokkal jóformán nem rendelkező – civil szervezet foglalkozik az emberi és a kisebbségi jogok érvényesülésével: az újvidéki székhelyű Árgus – Vajdasági Magyar Kisebbségjogi Civil Egyesület és a szenttamási Emberi Jogi Központ (EJK).

Az Árgus 2001. június 15-én alakult és még abban az évben évkönyvet adott ki, amely már akkor átfogó betekintést adott a vajdasági magyarság helyzetéről. A egyesület 2004-ben külön évkönyvet adott ki a vajdasági kisebbségek 2003/2004 évi zaklatásáról, amelyet újvidéki tartózkodása alatt Doris Packnak is átadott, de számos belföldi, valamint külföldi közéleteti személyiségnek és a nemzetközi szervezeteknek is eljuttatott.

Andreas Grossnak, az Európa Tanács tényfeltáró bizottsága vezetőjének 2007 november végén az Árgus jelentést adott át a vajdasági magyarok helyzetéről és a zaklatásokról. A jelentéshez tartozó 22 pontból álló (magyar, szerb és angol nyelvű) memorandum tartalmazza a vajdasági magyarok megoldásra váró problémáit és elvárásait is. Támogatás hiányában az egyesület azonban csak nagy nehézségek árán jelenteti meg kiadványait és újítja honlapját[28].

Az EJK 2003 végén – akkor még az Összefogás a Fennmaradásért név alatt – hozta létre az első internetes adatállományát[29], majd 2005. október 15-én tüntetést szervezett Szabadkán (Civil Mozgalom név alatt). A hivatalosan civil szervezatként bejegyezett, de intézményként definiált Emberi Jogi Központ végül 2006 januárjában alakult meg.

Az EJK legfőbb feladatának „a délvidéki magyarságot ért jogsértések felkutatását és dokumentálását, illetve a nemzetközi jogvédő szervezetekkel való együttműködést tartja, de lehetőségeinkhez mérten, ingyenes jogi tanácsadást és jogi képviseletet is biztosít”. Eddig több beszámolót jelentetett meg a magyarelles támadásokkal és incidensekkel kapcsolatban. Legújabb, 2008 május végén készült jelentése fényképes dokumentációt és rövid összefoglalót tartalmaz a délvidéki magyarok helyzetéről.

Úgy az Árgusnak, mint az EJK-nek fontos szerepe van a vajdasági magyarok aktuális helyzetének megvilágításában és problémáinak a szerbiai és a nemzetközi közvélemény elé tárásában. A civil szervezetek és az egyéni publikációk azonban nem helyettesíthetik az intézményes és folyamatos tudományos kisebbségkutatást.

2.4. Furcsa viszonyulások

A civil szervezetek jogosan elégedetlenek amiatt, hogy tevékenységük nem részesült/részesül támogatásban[30].

Egyrészt, a magyar hatóságok bizonyára azért nem szívesen támogatják az olyan civil projektumokat, amelyekhez a támogató neve is odakerül. Talán attól is ódzkodnak, hogy Szerbia ezt a belügyeibe való beavatkozásnak tekintheti, főleg ha az emberi jogokról és az

atrocitásokról is szó esik. (A magyar külügyesekhez bizonyára még nem jutott el a nemzetközi közösség álláspontja, miszerint a kisebbségek helyzete – a nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó Keretegyezmény 1995. február 1-jei elfogadásától – már nem tartozik az egyes államok kizárólagos belügyei közé.)

Másrészről, a szerbiai hatalomnak egyenesen nem érdeke a kisebbségkutatások támogatása[31].

Furcsa azonban a New York-i székhelyű, a budapesti Miniszterelnöki Hivatal épületében működő Magyar Emberi Jogi Alapítvány[32] viszonyulása is a vajdasági civil szervezetekhez. Az alapítvány vezetői eddig figyelemre sem méltatták a két említett vajdasági civil szervezet kezdeményezéseit, pedig tudniuk kellene, hogy New York-ból, de Budapestről is, másként látszik a vajdasági magyarok helyzete, mint például Adáról vagy éppen Temerinből.

Mindez természetesen megnehezíti a tevékenységet. Az Árgus az ilyen viszonyulások miatt újabban nem pályázott sem magyarországi, sem szerbiai támogatásra.

Szükséges lenne tehát, az MTT, a VMTT vagy valamelyik civil szervezetnek a vajdasági magyarok helyzetének tárgyilagos és folyamatos kutatására való jobb és hatékonyabb felkészítésére. Ennek egyik feltétele az anyaországi szervezeteknek, alapoknak stb. a kutatásban érdekelt vajdasági szervezetek és személyek iránti viszonyulásának megváltoztatása, valamint az itteni fiatal értelmiségiek egy csoportjának sürgős szakmai felkészítése a kisebbségi kérdésekben való jártasságra is. Ezek elmaradása esetén, a kisebbségkutatás (még egy ideig) a jelenlegi szinten marad, vagy teljesen ellehetetlenül.

3. Lássuk azonban sorjában, hogyan is valósulnak meg kisebbségi jogaink az élet egyes területein?

3.1. Demográfiai mutatók és előjelzések

Amikor a vajdasági magyarok helyzetéről és problémáiról beszélünk, emlékeztetni kell, hogy még mindig a magyarok képezik Szerbiában (és Vajdaságban) a legnagyobb lélekszámú kisebbséget, ezért a magyar kisebbség a multikulturalizmus fontos eleme. A katolikus és a református valláshoz való tartozásuk miatt a magyarok Szerbiában kettős – etnikai és vallási – kisebbséget alkotnak. Ezért nem véletlen a szerb nacionalisták mondása: „Pacifikálni kell a magyarokat, s akkor Szerbiában meg lesz oldva a kisebbségi kérdés.”

1910-ben 425 672 vajdasági magyar lakos, vagy az összlakosságban 28,1% volt a magyarok részvétele. Ez az arány 1941-ig meg is maradt azzal, hogy a magyarok száma időközben 456 770-re növekedett[33].

A magyarok számának és arányának változása a Vajdaságban (1910–1941)

1910	425 672	28,1%
1930	376 176	23,2%
1941	456 770	28,5%

A Vajdaságban a szocializmus negyven éve alatt a Nyugat-Bácskában, valamint a Bánság középső

és déli részében húzódtott erősebben össze a vidéki magyar etnikai terület. A városok közül Újvidék, a tartományi központ gyorsan elszerbesedett, a magyarok aránya 10% alá csökkent, de a többi városi rangú településen is jelentős volt visszaszorulásuk (pl. Temerinben). 1990 körül a magyar etnikai terület Észak-Bácskára és Észak-Bánátra terjedt ki, a határtól egészen Temerinig nyúlt délre. A Tisza-melléki tömbön kívül eső területeken azonban jelentősen felgyorsult a szórványosodás. Az 1991-es népszámlás szerint a Délvidéken 10 városban alkottak a magyarok helyi többséget (Szabadkán csak relatív többséget)[34].

A magyar nemzetségűek száma és aránya a Vajdaságban (1941–1990)[35]

1941	473 241	28,5%
1950	428 932	25,8%
1960	442 561	23,9%
1970	423 866	21,7%
1980	385 356	18,9%
1990	339 491	16,9%
2002	290 207	14,28%[36] (Szerbiában + 3092 = 293 299 = 3,91%)[37]

A 2002-es népszámlás adatai szerint Vajdaságban 290 207 magyar élt, vagyis a magyarok Szerbia lakosságának 3,9, a tartomány lakosságának pedig 14,28%-át képezték. Önmagában már az a tény, hogy a magyarok aránya a tartomány összlakosságában 1950 óta (25,8%) csaknem megfeleződött és továbbra is folyamatosan csökken, önmagáért beszél a vajdasági magyarok helyzetéről és a szerb állam irántuk való viszonyulásáról.

Az 1991. évi népszámlálási adatokhoz viszonyítva a magyarok száma 2002-ig 49 284-el, illetve 15%-al csökkent. Ennek az okai nincsenek eléggé feltárva, de ehhez mindenképpen hozzájárult az alacsony szaporulat és főként a fiatalok elvándorlása, valamint az asszimiláció különböző formái. Egy ekkora létszámú őshonos kisebbségnek azonban kijár a valódi nemzeti kisebbségi autonómiára való jog. Szerbiában azonban a kettős mérce érvényesül: a kosovói szerbeknek jár a tényleges autonómia, a szerbiai kisebbségeknek viszont nem.

A becslések szerint, az elvándorlás, beolvadás, vegyes házasságok, alacsony születésszám, elhalálozás következtében, a magyarság jelenlegi száma 274 070-re becsülhető. Tehát ennyien vagyunk most a Vajdaságban, vagyis 16 137-tel kevesebben, mint 2002-ben. A demográfusok szerint még ez is optimista becslés.

Az előrejelzések szerint 2022-ben már 200 000-es, 2032-ben pedig 150 000-es kisebbségben leszünk. Ezzel összhangban, a községekben is fogy a magyar lakosság. Példaként említhetjük Újvidéket: 1991-ben 20 245 magyar volt a községben, 2002-ben már csak 15 687, míg a község lakosainak száma 265 464-ről 299 294-re emelkedett[38].

Az 1991. és 2002. népszámlálási adatokat összehasonlító elemzés azt mutatja, hogy a tartomány lakosságának nemzeti összetétele, egészében véve, megváltozott oly módon, hogy a kisebbségi közösségekhez tartozók száma csökkent, s ezzel az összlakosságban részt

vevő százalékarányuk is, míg a szerbként nyilatkozók számaránya növekedett. Vajdaságban (az említett népszámlálási adatok szerint) 170 454-el több szerb él, mint az előző időszakban (miközben a lakosság száma az elmúlt 11 évben mindössze 19 475-tel nőtt), a százalékarányuk pedig Vajdaság lakosságában 57,21%-ról 65,05 százalékra emelkedett.

Ezek az adatok azt mutatják, hogy Vajdaságnak egészében véve jelentősen megváltozott az etnikai összetétele, de azoknak a községeknek is, amelyekben a magyar nemzeti közösség tagjai képezték a többséget. Egyes községekben (Apatin, Temerin, Törökkanizsa és Begaszentgyörgy) a magyarok közé nemzetközi segéllyel telepítették le a szerb menekülteket. Például Temerinben külön városrészt építettek nekik, a falu így veszítette el magyar többségi jellegét. (A menekültek számát, akik Vajdaságban állandó vagy ideiglenes lakóhelyre találtak, 250 000–300 000-re becsülik, a nemzetiségi összetételük pedig azt mutatja, hogy nagy többségében szerb nemzetiségűek.)

A vajdasági magyar pártok és politikusok segélykérését és figyelmeztetését a szerb menekültek betelepítésével és ezáltal az etnikai arányok megváltoztatásával kapcsolatban a nemzetközi szervezetek nem kezelték kellő megértéssel és komolysággal, noha az első pillanattól kezdve mindenről pontos értesüléseik voltak.

A demográfusok szerint „ha egy közösség lélekszáma 300 000 alá süllyed, akkor az elveszik”, a VMSZ elnöke viszont azt ígéri, hogy „ez az itt élő magyarsággal nem fog megtörténni”[39]. Reméljük, hogy neki lesz igaza.

<!--[if !supportLineBreakNewLine]-->

3.2. Gazdasági helyzet

A vajdasági magyarok gazdasági helyzete az elmúlt két évtizedben folyamatosan rosszabbodott. A magyarok nagy többsége kimaradt a magánosítási folyamatokból. Ezen kívül, a magyarok a többi nemzeti közösségekhez viszonyítva, aránytalanul nagyobb számban maradtak munka nélkül, az elbocsátások és foglalkoztatás következtében, vagy éppen a nemzeti hovatartozás miatt nem kaptak munkát. Másrészt, akik sohasem éltek itt, állami segédlettel előnyösen föld- és háztulajdonhoz jutottak[40].

Ez a terület csaknem teljes mértékben kivizsgálatlan, és az is gondot okoz, hogy az állami szervek és szolgálatok nem rendelkeznek még a foglalkoztatottak és a munkát keresők nemzeti hovatartozásával kapcsolatos adatokkal sem.

A Szerbiai Helsinki Emberjogi Bizottság 2002-ben kutatásokat végzett Vajdaság 36 községében (a 45 közül) az állami, illetve köztulajdonban lévő vállalatokban és a köztulajdonban lévő bankokban[41]. A kutatás eredményei szerint vezető beosztásban a szerb nemzetiségűek voltak túlsúlyban:

A köztulajdonban lévő vállalatokban a megvizsgált 36 községben a szerbek 66,66, a montenegróiak 6,25 százalékban voltak képviselve, az igazgatói helyeknek összesen 72,91%-ával. A köztulajdonban lévő bankoknál ez az aránytalanság valamennyivel kisebb, mivel a vezető beosztásban lévőknek 64,63%-a szerb, 2,43%-a pedig montenegrói, összesen 67,06%[42].

A 39 község 76 kommunális vállalata közül 54-ben (kivéve Szabadkát, ahonnan „nem lehetett beszerezni az adatokat”), az igazgató szerb nemzetiségű, illetve ezen a poszton 71,05%-kal vannak képviselve, ami 19,72%-kal meghaladja a megvizsgált községek lakosságában képviselt számarányukat. 16 kommunális vállalatnak van magyar igazgatója, ami 21,05%-ot tesz ki, és ez nagyjából megfelel a megvizsgált községek lakosságában képviselt számarányuknak[43].

A körkérdésben részt vett 240 vállalat közül 160-nak, azaz 66,66% volt szerb igazgatója, ami 15,33%-kal több mint lakossági számarányuk a megvizsgált községekben. Magyar igazgatója 27 vállalatnak volt, vagyis a vállalatok 11,25%-ának, ami 9,86%-kal kevesebb, mint lakossági számarányuk a megvizsgált községekben[44].

A 36 megvizsgált község 82 bankja és bankfiókja közül, amelyek részt vettek a körkérdésben, 53 élén állt szerb (64,63%) magyar nemzetiségű vezető pedig 9 (10,97%) volt, ami jóval kevesebb, mint lakossági számarányuk a megvizsgált községekben[45].

A vajdasági magyarság gazdasági helyzetének kutatásával újabban Gábrity Molnár Irén foglalkozott részletesebben[46]. Ennek eredményeit röviden a következőkben lehet összefoglalni:

1. A magyar aktív népesség száma több mint 33%-al csökkent az 1961–2002 közötti időszakban: Ugyanakkor az aktív keresők száma szó szerint azonos maradt! Az inaktív népesség száma és aránya nőtt: 1953-ban gazdaságilag aktív személyre 98 gazdaságilag inaktív kereső személy jutott, 1991-ben 108 fő, 2002-ben pedig már 120.
2. A vajdasági magyarok körében kevesen tartanak fenn saját, vagy családi vállalkozásokat. Legtöbben (a foglalkoztatottak között – B. A. megj.) még mindig állami alkalmazottak, pedig a munkavesztés veszélye folyamatosan jelen van.
3. A magyarok foglalkoztatottságának nemzetgazdasági ágazatok szerinti összetétele ipari (8,1% építőipar és egyéb 23%) és mezőgazdasági (23,8%) dominanciát mutat, ezek közül az építőipar minden nyolcadik alkalmazottat foglalkoztat. A vajdasági magyar keresők kb. 16,1 százaléka dolgozik főként az állami egészségügyi, szociális, oktatási stb. szektorban.
4. Slobodan Milošević hatalomátvétele (1987. szeptember 23-án, a Szerb Kommunista Szövetség 8. ülésén – B. A. megj.) után megszűnt a titói Jugoszlávia nemzetiségi kulcsrendszere, amelynek értelmében a kisebbségek esetében alkalmazni kellett az arányos részvételt a társadalmi, a kulturális és a gazdasági életben. A szakmai alkalmasság elvének kizárólagos hangsúlyozása a gyakorlatban a nemzetiségek tagjait az állami és a társadalmi élet peremére szorította. Ennek hatására a magyarok ma már a tömbmagyarság által lakott területeken is a számarányukhoz viszonyítva mélyen alulreprezentáltak az állami vállalatok vezetői között vagy a közigazgatásban.
5. A kereskedelem és a vendéglátóipar a magyarok 14,1%-át foglalkoztatja, ami a többségi nemzethez képest alulreprezentáltságot jelent. Az üzleti forgalommal jellemezhető piaci ágazatokban (közlekedés, logisztika, hírközlés, pénzügy, bankok stb.) a magyarok részvétele szintén alacsonynak mondható (4,8%).

6. Tipikus magyar foglalkozások Vajdaságban: építőmunkás, gyári, mezőgazdasági alkalmazott, egészségügyi dolgozó, pedagógus. Alulreprezentáltság tapasztalható viszont az informatikai, pénzügyi és közigazgatási szakmákban.

Szerb és magyar aktív kereső népesség foglalkozás szerint[47]	Szerb		Magyar	
	Szám	Szerkezet %	Szám	Szerkezet %
2002. évi népszámlálás				
Összesen	457 436	100,0	102 794	100,0
Törvényalkotó, közigazgatási és gazdasági vezető	22 157	4,8	2679	2,6
Szakember (önálló értelmiségi)	32 309	7,1	3985	3,9
Szaktunató (beosztott értelmiségi)	84 187	18,4	13 275	12,9
Irodai dolgozó	32 007	7,0	5 205	5,1
Szolgáltató és kereskedelmi foglalkozású	56 105	12,3	8425	8,2
Mezőgazdasági magántermelő	59 718	13,1	24 978	24,3
Kisiparos	52 538	11,5	14 792	14,4
Gép- és gépszerelő és -szerelő	65 743	14,4	15 913	15,5
Elemi foglalkozás	39 773	8,7	12 635	12,3
Egyéb	12 899	2,8	910	0,9

7. A vajdasági magyar lakos viszonylagos helyhez kötöttséget mutat, mivel 85%-uk lakhelyével megegyező településen dolgozik/dolgozott. A többségük falun és kisvárosban él. Az adatokból kiderül, hogy a foglalkoztatottak mindössze 12,8 százaléka ingázik 50 kilométeren belüli másik településre[48].

Ugyanez a tanulmány szerint a lakástulajdonosok részaránya a vajdasági magyarok körében viszonylag magas, a háztartás felszereltsége közepes életszínvonalú, de a havi összjövedelem és a közlekedési feltételek (öreg autók) jelenlegi mutatói elégtelen életminőségre utalnak ugyanúgy, mint a havi fogyasztási szerkezet, amikor egy-egy átlagos háztartásban nem tudnak semmit se félretenni, és hónapról hónapra élnek. Az ilyen anyagi feltételek azt jelzik, hogy a vajdasági magyarok anyagi életfeltételei nem kielégítőek, a tájkaraktert meghatározó anyagi tájidentifikációs elem, degradálást mutat. Erre a válaszlehetőségek lehetnek a munkahelyváltás, vállalkozások beindítása, elköltözés, továbbtanulás stb.[49]

Záradékként a tanulmány szerzője a magyarok identitásvesztésének okai közé sorolja a természeti-ökológiai örökség veszteségét (termőföld-tulajdon, élőhely leszűkülése, mobilitás gyengülése), másodsorban a demográfiai szerkezetváltozásokat (előregedés, emigráció és a betelepítések által kiváltott lakosságfogyás), harmadsorban a gazdasági erőtlenség és a társadalmi-politikai élet peremlétére szorulást, és végül a társadalmi örökség sorvadását (kulturális, vallási másodrendűség megélése, nyelvhasználati gondok).

Nem véletlen, tehát, hogy a zentai Identitás Kisebbségkutató Műhely kutatásának eredményei azt mutatják, hogy a megkérdezett vajdasági magyar fiatalok „közel fele (46,4%-a) foglalkozik a kivándorlás gondolatával”. A fiatalok 13,9%-a „már biztosan eldöntötte, hogy kivándorol Szerbiából”[50].

A VMSZ Új Esély című lapjának 2007. október 10-i száma szerint a Vajdasági Nagyberuházási Alap pályázatán „a többségében magyarok lakta községek (Ada, Becse, Csóka, Kanizsa, Kishegyes, Szabadka, Topolya és Zenta) 2 milliárd 204 millió dinárt, a szórványban élők 399 millió 504 ezer dinárt nyertek el”[51]. A VMSZ ezt „sikertörténetnek” nevezi, miközben a kiosztott összeg nem éri el az Alap költségvetésének még a 10 százalékát sem, vagyis kevesebb, mint a magyarok részvétele a tartomány lakosságában (14,28%)[52]. Válságos helyzetbe jutott például a 38 ezer lakosú bácskai Topolya egykor virágzó gazdasága. Tönkrementek az egykor jól teljesítő vállalatok, és a privatizáció miatt számos embert az utcára tettek. Az elmúlt tíz év alatt megduplázódott a munkanélküliek száma, és mára eléri a 6000 főt. Sokakat pedig már kilakoltatással fenyegetnek[53]. A legújabb adat, hogy a bíróságok és ügyészségek székhelyéről és területéről szóló törvénytervezet szerint, megszűnne a topolyai Községi Bíróság jelenlegi státusa[54].

Magyarcsernye lakossága az elmúlt évtizedek alatt csaknem megfelelőződött. A község székhelyén ma már mindössze 1750-en élnek. A cukorgyáron kívül tönkrement a szövetkezet, vele együtt a malmuk és pékségük is, becsuktak a textilipari kisüzemek, az Istra kereskedelmi vállalat, minimális kapacitással termel az étolajgyár[55]. Hasonló helyzetben van sok más magyarlakta vajdasági helység is.

3.3. Részvétel a döntéshozatalban

A nemzeti kisebbségi közösségek hatékony és (rész)arányos részvételének biztosítása a közügyek irányításában és a döntéshozatalban ma már nemzetközi követelmény. A vajdasági magyarságnak is érdeke, hogy minden szinten (a települési önkormányzatok és a tartomány szintjén is) ilyen képvisellete legyen a döntéshozatali folyamatokban.

Az 1999-es Lundi ajánlások nemzeti kisebbségek hatékony részvételéről a közéletben(EBESZ) 6) pontja szerint „az államoknak biztosítaniuk kell a kisebbségek számára, hogy hangjuk hatékonyan hallatszódjon a központi hatalom szintjén, amit szükség esetén külön megoldásokkal is biztosítani lehet. A körülményektől függően, az ilyen megoldások tartalmazhatják:

- a nemzeti kisebbségek külön képviselétét úgy, hogy például, létezik bizonyos számú hely a képviselőlet egyik vagy mindkét házában, és a törvényhozási folyamatban való részvételük egyéb szavatolt formái;
- a formális vagy nem formális megegyezéseket arról, hogy a nemzeti kisebbségeknek adnak bizonyos számú helyet a kormányban, a legfelsőbb bíróságban vagy az alkotmánybíróságban, illetve az alsóbb szintű bíróságokban, valamint a tanácsadó és egyéb felső szervek tagjainak kinevezéskor.[56] ...

Az Európa Tanács Keretegyezménye a Nemzeti Kisebbségek Védelméről[57], amely Szerbiára nézve is kötelező, 15. cikkében a felek kötelezettséget vállaltak arra, hogy „megteremtik a

nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára azokat a feltételeket, amelyek a kulturális, a társadalmi és a gazdasági életben, valamint a közügyekben – különösképpen az őket érintőkben – való részvételhez szükségesek”.

Hogyan valósulnak meg ezek a kötelezettségek Szerbiában?

3.3.1. Szerbia 2006. november 8-i alkotmányának[58] 77. szakasza szerint „a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek, a többi polgárral azonos feltételek mellett, jogosultak a közügyek irányítására és köztisztviselésére”. A kisebbségekhez tartozóknak az állami szervezetekben való foglalkoztatásakor (2. bekezdés) „figyelembe veszik a lakosság nemzeti összetételét és a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek megfelelő részvételét”.

Az alkotmánya 180. szakaszának 4. bekezdése előírja, hogy „az autonóm tartományban és azokban a helyi önkormányzati egységekben, ahol a lakosság vegyes nemzeti összetételű, lehetővé teszik a nemzeti kisebbségek képviselőházi, illetőleg képviselő-testületi arányos képviseletét, a törvénnyel összhangban”. A törvényre, amely lehetővé teszi majd a kisebbségek arányos képviseletét a döntéshozatalban, azonban még várni kell.

A szerbiai képviselőház 250 tagja között mindössze négy magyar képviselő van (1,6%), miközben a magyarokat a részarányos képviseleti elv alapján a képviselői helyek 3,91%-a, illetve a szerb parlamentben kilenc-tíz biztosított magyar képviselőnek kellene lenni.

A szerbiai kormányban és a köztársasági állami szervezetekben egy magyar sem tölt be jelentősebb funkciót. Az Alkotmánybíróság bírái között 2007. december 12-e óta van egy magyar is[59]. A szerbiai köztársasági, illetve intézmények közül is csak egynek (a Vajdasági Erdők Köztársaságának) az igazgatója magyar[60]. A kisebbségeknek, így a magyaroknak is, a lakosságban való részvételükhöz viszonyított nem megfelelő képviselete nyilvánvaló a köztársasági közigazgatási és az igazságügyi szervezetekben, az ügyészségekben és a rendőrségben, ami jelzi a szerbek bizalmatlanságát is a magyarság iránt.

3.3.2. Vajdaság Autonóm Tartomány (VAT) 2008. október 14-én a tartományi képviselőházban elfogadott (a szerbiai parlament által még nem jóváhagyott) Statútumának/Alapszabályának 24. szakasza szerint „a tartományi szervezetekben Vajdaság AT nemzeti közösségeinek tagjait részarányosan képviselni kell, illetve szervezeti működési területén élő lakosság nemzeti összetételével összhangban”. A szakasz 2. kezdése értelmében a tartományi kormány a képviselőház határozata alapján „köteles külön intézkedéseket és tevékenységeket fogantatni az arányos képviselet elérése céljából, amikor egyes tartományi szervezetekben és szervezetekben jelentősebb aránytalanság van a különböző nemzeti közösségek tagjainak képviseletében”.

A Statútuma 35. szakasza előírja, hogy „a Képviselőháznak 120 tagja van, akiket közvetlen választáson, titkos szavazással választanak meg”. A szakasz második bekezdése arról rendelkezik, hogy „a képviselők megválasztása és mandátumának megszűnése, a nemzeti közösségek arányos képviseletének lehetővé tétele és a választási körzetek létrehozását a Képviselőház tartományi képviselőházi határozattal szabályozza”.

A 35. szakasz az eredeti javaslatához viszonyítva kibővült és első ízben említi a nemzeti közösségek részarányos képviseletét, amelynek módját a képviselőház határozatban

szabályozza majd. Ezzel a dokumentumba beépült ugyan – elvi szinten – a nemzeti közösségek garantált számarányos parlamenti képviseletének azt elve, de a Képviselőház elmulasztotta a tartomány legfontosabb okiratában rendezni ezt a fontos kérdést és külön képviselőházi döntéssel kívánja szabályozni, ami a képviselők határozatlanságára és további időhúzásra utal és további vitákhoz vezethet.

A 35. szakasz 2. bekezdésének megfogalmazása ugyanakkor következetlen is, mivel a Nemzeti Közösségek Tanácsának új intézményét a jogrendszerbe bevezető 40. szakasz 5. bekezdése a következőképpen rendelkezik: „A magukat Vajdaság AT összlakosságában számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségekhez tartozónak valló képviselők számát a tanácsban a Képviselőház képviselőinek összlétszámával arányosan határozzák meg, akik magukat az adott nemzeti közösséghez tartozóknak vallják.” Ez a megfogalmazás kiszámíthatóvá teszi ugyan az arányos képviseletet a tanácsban, de csak a képviselők összlétszámához viszonyítva.

Amennyiben a szerb parlament jóváhagyja a tartomány új alapszabályát, akkor a vajdasági a magyarságot, mivel a lakossági részaránya 14,28% százalék, a tartományi parlament 120 képviselői helyének ugyanennyi százaléka, tehát legalább 17 képviselő illeti meg, akiket a nemzeti választói névjegyzék alapján kellene megválasztani. A 2008. május 11-i választások után a Tartományi Képviselőházban a Magyar Koalíciónak (MK) mindössze 9 képviselője van^[61], ami az jelenti, hogy a vajdasági magyarok ebben a legfontosabb tartományi döntéshozatali testületben jelentősen alulreprezentáltak. (A vajdasági képviselőházban az előző megbízási időszakban 12 magyar képviselő tevékenykedett).

A Tartományi Végrehajtó Tanács (a még jóvá nem hagyott Statútumban: kormány) 17 tagja közül négy magyar nemzetiségű (23,5%), ami úgyszintén meghaladja a magyarok részarányát a lakosságban. A végrehajtó szervek nemzetiségi összetételére ügyelnek a községekben is: mindez azonban a leginkább „koalíciós megegyezések”, nem pedig a rendszerbeli megoldások eredménye.

Feltehető ezért a kérdés, hogy továbbra is szükségünk van-e az eddigi jobbjára „kirakat” szintű képviselet(ek)re? Nem volna-e helyesebb út – néhány jól fizetett fotel helyett – ennek a képviseletnek a vállalását a vajdasági magyarság érdekeinek a konkrét megvalósításához kötni? A garantált részarányos képviselet sem fogja azonban önmagában megoldani a problémát, ha a pozíciók betöltésekor nem a szakmai tudás, a rátermettség és a magyarság valós érdekképviselete, hanem továbbra is a párttagság élvez elsőbbséget.

3.3.3. A kisebbségeknek, így a magyaroknak is, a lakosságban való részvételükhöz viszonyított nem megfelelő képviselete nyilvánvaló a tartományi és a községi közigazgatási és az igazságügyi szervekben, az ügyészségekben és a rendőrségben.

Az ENSZ Fejlesztési Programjának (UNDP) Szerbia 2005. évi humán fejlődéséről szóló jelentése^[62] szerint a tartomány 462 igazságügyi tisztségviselője közül a körkérdésben részt vevő 439 személy (vagyis 95,02%) között úgyszintén a szerbek voltak a legtöbben: 323-an, ami 73,58%-ot tesz ki, akiket a magyarok 39 személlyel, vagyis 8,88%-al követtek.

Ezek az adatok azt mutatják, hogy a magyarok az igazságügyi tisztségek betöltésében úgyszintén jelentősen a lakosságban való részarányuk alatt vesznek részt. Ha azonban a körkérdésben szerepelt volna az a kérdés is, hogy hány bíró képes a nemzeti kisebbségek nyelvén lefolytatni az eljárást, a válasz még kedvezőtlenebb lett volna. Így, például, az újvidéki Községi Bíróságon egyetlen bíró létezik (az 5-tel szemben, ahányan voltak mintegy tíz évvel ezelőtt), aki a magyar nyelvű eljárás lefolytatására képes. Az ő távollétében még olyan személy sincs, aki magyar nyelvű szóbeli kommunikációt folytathatna az ügyfelekkel. Szabadkán jóval a magyarság számaránya alatt van a magyar bírók aránya. Míg a lakosság 40%-a magyar, a bíróknak 20%-a sem az, Topolyán ez az arány 60:25[63].

A Vajdaság AT területén lévő ügyészségekben 2004 decemberében 132 ügyész és ügyész-helyettes volt. Ezek között – 129 alkalmazott (97,73%) adatai szerint – 101, illetve 78,29% volt a szerb, magyar nemzetiségű pedig mindössze 7 (5,43%). A magyarok tehát, a tartomány területén lévő ügyészségekben is messze a lakosságban való részvételük alatt vannak jelen.

Vajdaság területén a Belügyminisztérium foglalkoztatottjai közül – az államszövetség Emberjogi és Kisebbségügyi Minisztériumának adatai szerint – 453, vagyis 5,81% a magyar. Arról viszont nem közöltek adatot, hogy a rendőrség és a csendőrség egységeiben vannak-e magyarok, és ha igen, akkor hányan.

A tartományi közigazgatási szervekben 2004-ben mindössze 46 magyar, illetve a foglalkoztatottak 6,73% volt a magyar nemzetiségű[64].

A Tartományi Ombudsman 2007. évi jelentése[65] nem közöl újabb átfogó adatot a tartományi közigazgatási foglalkoztatottokról. A jelentés 2.1.1. pontja szerint „a tartományi közigazgatási dolgozók száma 2007-ben 106-al (majd néhány sorral alább azt olvashatjuk, hogy 120-al) növekedett, azzal, hogy az új foglalkoztatottak közé lettek sorolva azok is, akik az egyik tartományi szervből a másikba mentek, vagy akiknek a munkaviszonya addig függőben volt. A 120 új foglalkoztatott nemzetiségi összetétele a következő: szerb 40, horvát 4, magyar 4, ukrán 4, magyar/bunyevác 1, román 1, jugoszláv 2, meghatározatlan nemzetiségű 4, míg 60 új foglalkoztatott nemzeti hovatartozásáról az illetékes hivatalnak nincsen adata”.

A számokból arra lehet következtetni, hogy tovább romlott a tartományi közigazgatási szervekben és szervezetekben a dolgozók nemzeti összetétele, de arra is, hogyan viszonyul a vajdasági hatalom a nemzeti kisebbségek részarányos foglalkoztatásának biztosításához a közigazgatásban.

Habár ezek az adatok ismertek Szerbia Köztársaság és VAT hatóságai előtt, a magyarok részvételének javításán ezekben a szervekben az utóbbi öt évben – az üres politikai ígéreteken kívül – nem történt úgyszólván semmilyen előrehaladás.

A magyarok nem csupán az állami szervekben és az állami alapítású közzállalatokban alulreprezentáltak, de ez így van a községi önkormányzatok által létrehozott közzállalatokban is – kivéve egy-két magyar többségű községet.

Az ezen intézményekbe vetett megfelelő bizalom kiépítésének fontos feltétele, annak biztosítása, hogy az etnikai összetétel megfelelőképp tükröződjék a hatóságok személyzetében.

3.4. Anyanyelvhasználat

3.4.1. Vajdaság Autonóm Tartomány területén a kisebbségek nyelvének hivatalos használati jogát minden községnek külön-külön kell (ha akarja) bevezetnie. Kötelező ott bevezetni, ahol a községben az adott kisebbség legalább 15 százalékát teszi ki a lakosságnak. Úgy gondolom, hogy a magyarságnak joga van ahhoz, hogy az egész tartomány területén hivatalos legyen a magyar nyelv használata. Hiszen a magyarok messze a legnagyobb népcsoport a szerbek után és őshonos nép a Délvidéken.

A kétnyelvűséggel különösen nagy gond van a különböző állami szervezetekben. – Jártam a kataszteri hivatalban, a szerbiai pénzügyminiszter újvidéki hivatalában, számos városi hivatalban, de egyetlenegy formanyomtatvány még mutatóban sem volt. A postán például a hivatalnokok a hasukat fogták, amikor kérelmemmel előhozakodtam. A vasútállomáson nem is értették miről van szó. A buszpályaudvaron azt mondták, hogy a nyár elején egy lengyel alak, bizonyára erre vetődött turista tette szavá, hogy miért nem tüntetik fel angolul is a menetrendet, meg hogy a hangosbemondó miért nem informál a szerb nyelven kívül más nyelven is. A pénzügyintézetekben biztattak: mondván nagyon jó ötlet, és amint Szerbiai belép az EU-ba, lesz angol nyelvű formanyomtatványuk is. Az orvosi rendelőkben nem találkoztam kétnyelvű formanyomtatványokkal. A gyógyszerekkel járó utasítás is csak egy egynyelvű – írja Végel László A formanyomtatványok tömkelege és egyéb illúziók című írásában[66].

A kereskedelmi vállalatokban sem jobb a helyzet. Zentán például – ahol sohasem volt kérdéses a kétnyelvűség – a boltokban „a kétnyelvűség bizony el-elmarad, s a rengeteg árú megjelölése csupán szerb nyelven történik. Ha egy magyar nyelvű polgár érkezik ezekbe az üzletekbe, csak úgy találja meg például a bazsalikomot vagy a zsályát, ha előzőleg az elárúsítótól megkérdezi, hogy mi ezeknek az áruknak a szerb elnevezése”[67].

– Amikor (a 2008. május 11-i választásokra készülve – B. A. meg.) a MK átadta a tartományi listáját, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) Alapszabályának magyar nyelvű szövegét mellékelte, de ezt a Választási Bizottság nem akarta elfogadni. A VMSZ elnöke a lista visszavonásával fenyegetőzött, amennyiben a VMDK nem adja át a szerb szöveget, miközben a magyar nyelv hivatalos használatban van Vajdaság AT területén, és az illetékes titkárság éppen a VMSZ kezében van – olvasható a VMDK Választások után című 2008. október 2-i memorandumában[68]. Ékes példája ez annak, hogy még a tartományi hivatalos szervek sem biztosítják mindig a magyar nyelv egyenrangúságát, de annak is, hogy sajnos még a magyar vezetők sem egyformán viszonyulnak ehhez a fontos kérdéshez.

A kisebbségi nyelvek, így a magyar nyelv következetes használata érdekében is az 1991. évi – vagyis a Slobodan Milošević idején elfogadott – törvény helyet egy új, korszerű nyelv- és íráshasználati törvény meghozatala szükséges, amely biztosítaná az egyenrangú nyelvhasználat követelményeit, és amelyhez a többi releváns törvény és a mindennapi gyakorlat is igazodna. Ezt azonban sem a Magyar Nemzeti Tanács, sem a magyar pártok eddig nem követelték a hatalmi szervektől.

3.4.2. Számos példa bizonyítja, hogy ott, ahol a települések nevét magyar nyelven is kiírják, ezeket az elnevezéseket gyakran átfestik, vagy pedig, ami szintén gyakori, nacionalista jelszavakat írnak rá (Magyarkanizsa, Zenta, Bácskossuthfalva, Tiszaszentmiklós, Magyarittabé stb.). Ezzel nem csak a nemzetek közötti gyűlöletet szítják, de anyagi kár is keletkezik és rontják az ország (amúgy sem kimondottan nagy) tekintélyét.

Törökkanizsán hiába van hivatalos használatban a magyar nyelv, és hiába határozta meg az MNT a települések történelmi magyar neveit, ez idáig sem a helységnévtáblán, sem a köziratokon nem olvasható Törökkanizsa neve.

Törökbecsén is nehezen megy a magyar helységnevek gyakorlati alkalmazása. A Liberális Demokrata Párti (LDP) többségi községi hatóság a hivatalos és nem hivatalos ellenvetések egész sorát hozta fel a Törökbecse község, Törökbecse város, valamint Beodra települések magyar nevei ellen. Így aztán Törökbecsén továbbra is a Novi Bečej, illetve a Novo Miloševo nevek kvázi magyar formájú használatát tartják elfogadhatónak. A községi okmányokban, közintézményekben még az önkormányzat hatáskörében tartozó rádióban is ez a gyakorlat.

A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) 2006. május 11-én, illetve 12-én kezdeményezte a szerbiai Alkotmánybíróságnál és a Tartományi Végrehajtó Tanácsnál Törökbecse alapszabálya alkotmányosságának és törvényességének felülvizsgálását, illetve a közigazgatási felügyeleti eljárás indítását. Mindedig azonban az egyik testülettől sem érkezett semmilyen visszajelzés.

A közelmúltban, annak ellenére, hogy Muzslya és Lukácsfalva is magyar többségű, Bojan Pajtić, a Tartományi Végrehajtó Tanács elnökének „villámlátogatása” alkalmával megnyitott három kilométeres összekötő műút megnyitása alkalmával úgyszintén megfélekedtek a többnyelvűségről: „Az út egyik bejáratásnál se nincs kihelyezve a kétnyelvű helységnévtábla”[69].

Mindez azzal is magyarázható, hogy a Tartományi Képviselőház – habár megjelent VAT Hivatalos Lapjában[70] – mind a mai napig nem emelte kötelező jogi hatályra a Magyar Nemzeti Tanácsnak a vajdasági magyar helységnevek meghatározásáról szóló határozatát.

3.5. Az oktatás, a kultúra és a tájékoztatás kérdései

3.5.1. Oktatás

3.5.1.1. Az alkotmány és az oktatási törvény biztosítja ugyan a magyar diákok számára az anyanyelven történő tanulást minden tantárgy (kivéve a szerb, mint környezetnyelv) esetében, de ez több iskolában nincs szavatolva. Még olyan környezetben is, ahol többen élnek magyarok.

A szórványterületeken fokozatosan megszűnt a magyar tannyelvű oktatás óvodától középiskoláig (Közép-Bánátban és Dél-Bánátban, Dél-Bácskában, Szerémségben). A magyar tannyelvű általános és középiskolák tantárgyelőadókban szűkölködnek, miközben semmi sem történik az égető probléma megoldása, vagy akár az enyhítése érdekében. Reméljük, hogy az egyes helyeken jelentkező tanárhiányt enyhíteni fogják a visszaköltözött Szabadkai Tanítóképző Iskola által kibocsátandó új magyar tanárok.

A hivatalos adatok szerint Vajdaság 325 általános iskolájából 274-ben folyik magyar nyelven oktatás. Valószínűleg az akár egy magyarul tanulható tantárggyal rendelkező iskolákat is ide sorolták. Az oktatási törvény kimondja, hogy 15 fő alatt is indítható osztály, külön engedéllyel. Nos, ezt a külön engedélyt sokszor nem kapják meg a szórvány magyarság diákjai. A magyar osztályokat, vagy iskolákat a szerb osztályokkal/iskolákkal vonják össze, ami egyenes út a végleges asszimilálódás felé. A tordai és a magyarittabéi elemi iskolák például – az ígéretük ellenére még mindig nem önnálósultak.

Jelenleg a középiskolai tanulmányokat folytató magyarok egyharmada szerb tagozatra jár. És ez a szám egyre növekszik. Ki kellene alakítani (a tanárok segítségével) egy olyan kampányt, amelyben a diákok és a szülők figyelmét felhívnák arra, hogy magyar tagozaton is el lehet sajátítani a szerb nyelvtudást, amire a későbbiek során szükségük lehet. Ehhez az államnak is úgy kell megszerveznie annak oktatását, hogy az, az európai követelményeknek megfeleljen.

A Tartományi Ombudsman 2007. évi jelentése[71] külön fejezetben (16. oldalon) foglalkozik a nemzeti kisebbségek, így a vajdasági magyar nemzetiségű diákok oktatási problémáival is az elemi- és középiskolákban, valamint a tankönyvkiadás és a káderproblémákkal.

Röviden, még az Ombudsman is elismeri, hogy a nemzeti kisebbségek oktatása terén a problémák következők. A jelentés szerint ezek a következők:

1. a tankönyvek és a szakirodalom, valamint a „jó tankönyvek” hiánya. A szerb nyelvű tankönyveket nem idomították azokhoz a diákokhoz, akik más nyelvű oktatásban vesznek részt (tekintettel arra, hogy a szerb, mint nem anyanyelv tankönyvet használnak),
2. a káderhiány általános problémát jelent az iskolák egyharmadában,
3. a kisebbségi tanulók nem megfelelő szinten sajátítják el a szerb nyelvet, de azok a szerb nemzetiségű diákok sem ismerik a nemzeti kisebbségek nyelvét, akik olyan környezetben élnek, ahol más nemzetiségűek vannak többségben.
4. csökkenő irányzatot mutat a nemzeti kisebbségi nyelven tanuló diákok száma,
5. mivel nincs lehetőség a nemzeti kisebbségi nyelven való továbbtanulásra, a diákok jó része tanulmányait külföldön folytatja,
6. egyes nyelveken nem létezik a kísérő iskolai irodalom, más nyelveken pedig nehézségek vannak a tankönyvek beszerzésében, a különböző versenyek tesztjeit nem fordítják le kisebbségi nyelvekre,
7. az egyetemi képzettség (az oktatás nem folyik kisebbségi nyelveken, ami lehetetlenné teszi a nemzeti kisebbségekhez tartozók számára az anyanyelven való oktatás folytatását).

3.5.1.2. Szerbia Oktatásügyi Törvénye kimondja ugyan, hogy a kisebbségeknek joguk van az óvodától az egyetemig az anyanyelvükön tanulni, az egyetemi oktatás terén ez mégsem érvényesül.

A szabadkai Magyarágkutató Tudományos Társaság kutatásai szerint Vajdaságban az egyetemen tovább tanulók mindössze 6 százaléka magyar anyanyelvű hallgató, míg a főiskolások számát figyelembe véve ez az arány 11 százalék. A tovább tanulók száma tehát jóval a demográfiailag elvárt 14,28 százalék alatt van, és mindössze a hallgatók egyharmada tanul anyanyelvén.

A Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, a Civil Mozgalom, de a Vajdasági Magyar Demokrata Párt, és még más értelmiségiek is síkra szállnak egy önálló vajdasági magyar egyetem létrehozása mellett. Természetesen, ehhez szükség lenne a Magyar Állam támogatására is. Mindazonáltal, a jelenleg pozícióban levő VMSZ-es tisztségviselők nagy része azzal érvel, hogy nincs elég magyar diák. Felvidéken működik magyar egyetem, Kárpátalján (ahol fele annyi magyar él mint a Vajdaságban) főiskola működik, hamarosan pedig az Ungvári Egyetem több magyar nyelvű szakot is indít, Erdélyben küzdenek a Babes-Bolyai Egyetem szétválasztásáért, de már számos komoly magyar felsőoktatási intézmény is működik. Addig a Vajdaságban semmilyen előrelépés nem látszik.

A vajdasági magyar pedagógus egyesületeknek több figyelmet kellene fordítani, többet kellene foglalkoznia a magyar oktatás helyzetével, a tankönyvekkel, a tanerőhiánnyal, stb. Az utóbbi időben erről nem igen volt alkalmunk hallani.

Mielőbb létre kellene hozni az évekkal ezelőtt javasolt adatbázist a magyar pedagógusokról az egyes iskolákban.

Követelni kellene, hogy a magyar diákok is ugyan olyan – minőségű és tartalmú – tankönyvekből tanuljanak, mint szerb diákok, mert csak így vehetnek egyenrangúan részt a különböző versenyeken és a középiskolai, valamint az egyetemi felvételi vizsgákon. Azzal a kitételrel, hogy mindegyik kisebbség nyelvén megjelent (irodalom, történelem stb.) tankönyv az adott kisebbség sajátos szükségleteinek is meg kell, hogy feleljen.

A nyári akadémiákon is nagyobb teret kellene, hogy kapjon a vajdasági magyar oktatás elméleti és gyakorlati problémáinak a megvitatása. Vitát kellene kezdeményezni az oktatás és az egyház viszonyáról is, valamint arról, hogy mennyire van jelen a polgári nevelés tantárgy az iskolákban.

3.5.1.3. A tankönyvek terén komoly hátrányok érik a magyar tanulókat. Szerb nyelven kiadott, szerbről fordított tankönyveket kényszerítenek a magyarokra, melyeknek kisebbik problémája a nyelvileg és helyesírásilag nem kielégítő fordítása, és hogy diákjaink régi, elavult tankönyvekből tanulnak^[72], mert az állam már évek óta képtelen megoldani a magyar nyelvű tankönyvkiadás helyzetét.

Azt, hogy baj van a magyar nyelvű tankönyvekkel, és hogy nagyon nagy a tankönyvhiány itt a Vajdaságban különösen a szakiskolák terén, igazolja az is, hogy a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének gondozásában már 15 éve folyik magyar nyelvű tankönyvírás és -kiadás Újvidéken. Nyomtatványait azonban – kényszerből – tankönyvpótló füzeteknek kénytelenek nevezni, mert a hivatalos tankönyvek még ma is az oktatási minisztérium monopóliumába tartoznak. Kis példányszámú (200-300 darab) könyvekről van szó, melyeket szakkönyvekként, vagy oktatási segédanyagként kezelnek. Eddig kb. kétszáz könyvet

rendeztek sajtó alá. Vannak iskolák, ahol az igazgatóság részéről nincs megfelelő megértés a könyvek iránt, nem szívesen látják a kiadványokat, nem engedik használatukat arra hivatkozva, hogy ezek nem hivatalos tankönyvek[73].

Az igazi baj ezekkel (főleg a történelem- és földrajzkönyvek esetén) mégis a valódi kisebbségi érzést kiváltó tartalom, a magyarság bűnös vagy másodrendű népként való bemutatása. Az ilyen tartalmú könyvek nagyban serkentik az asszimilálódást, hiszen fiatal korban a legkönnyebb befolyásolni az emberek érzületét.

Mi a helyzet például a magyar nyelvű történelem tankönyvekkel? Az elmúlt tizenöt évben legalább öt változata jelent meg a tankönyveknek az ötödiktől a nyolcadik osztályig. Jobbak voltak ezek a változások? Aligha! Voltak ugyan próbálkozások, de nem éppen sikeresek. Az ötödik osztályban eddig mindig a tankönyv jelent meg először, majd egy-két évre rá a gyakorló munkalap is. Ezekben mindig nagyon kevés az illusztráció és szinte alig akadt térkép. Olyan tankönyvet is kiadtak, amely csak két évig volt használatban.

A tankönyvek leginkább a szerb nyelvű eredeti tükörfordításában jelennek meg, és – talán a fordító hanyagsága, vagy hiányos tudása miatt –, tele vannak idegen szavakkal és kifejezésekkel.

A most használatban lévő ötödik osztályos történelem tankönyv jó példája a nem megfelelő tankönyvnek. A munkafüzet nélkül, amely tavaly novemberben jelent meg, a tankönyv teljesen használhatatlan.

A hatodikos, hetedik és nyolcadikos történelem tankönyvekben – hosszú évek után – a magyar vonatkozású történelem is helyet kapott, de nem a megfelelő tananyagban, hanem a könyvek végén, toldalékként. A diákok számára ez megnehezíti az egyes korok és az események közötti összefüggések megértését. Így a tanárokon múlik, hogy mennyire képesek megértetni azokat a diákokkal.

A hetedik osztályos történelem-tankönyv 2005-ben megjelent munkalapja teljesen használhatatlan. A könyv csak a szerb-török világgal, a szerb szokásokkal és a szerbek mindennapjaival foglalkozik. Ez talán nem is lenne olyan nagy gond, de egyetlen magyar, sem vajdasági vonatkozású esemény nincs benne. A diákok be sem tekinthetnek a nemzeti történelemnek a XV-től a XIX század végéig tartó időszakába.

A nyolcadik osztályos tankönyvet (a XX. század történelme) 2006-ban adták ki, de hozzá tartozó magyar nyelvű munkalap még mindig nincs. A régi gyakorló füzet viszont azért nem használható, mert nem abban a tempóban követi a tananyagot.

Más tantárgyaknál sem jobb a helyzet. Például, az ötödikes szerb, mint nem anyanyelv tankönyv (Srpski kao maternji jezik za 5. razred osnovne škole, Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva / Tankönyvkiadó és Tanszerkészítő Közvéllalat, hetedik kiadás, Belgrád, 2000), melynek szerzői Geza Gulka és Vera Niderman. A tankönyvet Vajdaság Tanügyi Tanácsa az 1985. március 28-i 61-11085 számú végzésével hagyta jóvá. Kézirata 1999 szeptemberében került a nyomdába, a nyomtatása pedig 2000. januárjában fejeződött be.

Ebben a tankönyvben még mindig megtalálhatók a II világháború utáni testvériség-egység szellemében írt szövegek: Moj tata je metalac (Az én apám fémmunkás), Legendarni bombaš (A legendás bombavető), Vojnik (A katona), Večiti stražar (Örökös őr), Sloboda (Szabadság), stb.

A tankönyvben található 39 olvasmányból és versből mindössze 7-et nyomtattak latin betűvel, a többi pedig cirill betűs. A magyar kisdíákok csak a 4. osztály második félévében ismerkednek meg a cirill írásmóddal, de írni csak az írottat tanulják. Talán ez az arány a tankönyvben nem éppen a megfelelő.

Az új (2008/2009-es) iskolaévben a hetedikes és a nyolcadikos kisebbségi diákok a szerb nyelvet és a nyelvtant a köztársasági és a tartományi tanügyi tanács által 1987-ben 1988-ban jóváhagyott tankönyvekből fogják tanulni.

Ezzel kapcsolatban is feltehető a kérdés: Annyira jók a tankönyvek, hogy 23 éve nem kellett változtatni? Vagy valóban senkit sem érdekel a szerb, mint környezetnyelv oktatása és (meg)tanulása? Ezzel szemben pozitív viszont, hogy mintegy 700 diákkal – harmadikos és negyedikes középiskolásokkal és mintegy 15 főiskolással – hét községben (Ada, Csóka, Magyarkanizsa, Óbecse, Szabadka, Topolya, Zenta) 2008. október elején elkezdődött a szerb nyelvi felzárkóztató képzés. Ennek a négy nyelvi képesség (írás, olvasás, beszéd, beszédértés), illetve az aktív beszédképesség kialakítására összpontosító képzésnek kedvező visszhangja van a diákok és a tanárok között is.[74]

A szakiskolák III. és IV. osztálya, illetve a gimnáziumok IV. osztálya számára Radošin Rajović által készített Alkotmány és állampolgári jogok című tankönyve megjelenésének idejeként 2005 szeptembere van feltüntetve. A tankönyvet középiskolai és gimnáziumi használatra a Szerb (sic!, talán Szerbia – B. A. megj.) Köztársaság Oktatási Minisztériuma 1992. július 15-én kelt 623-02-00086/92—03. számú végzésével hagyta jóvá, vagyis még a miloševići nacionalista diktatúra idején.

A szerzőnek az „új kiadáshoz” 1998. májusában írt előszavából megtudjuk, hogy „az első kiadás szövege hat évvel ezelőtt”, vagyis 1992-ben készült, a 2003. május 31-i előszóból pedig, hogy a tankönyv addig 14 szerb nyelvű kiadást ért meg (feltehetően mindegyik után honoráriumot is kapott). A legutóbbi kiadás fordítása a mostani, (negyedik) magyar nyelvű nyomás.

A 14. (2003. évi) kiadáson a szerző változtatott ugyan, különösen a III. (Állampolgár – állampolgári szabadságjogok és jogok) és az V. részben” (Jugoszlávia szövetségi államrendezése és transzformációja Szerbia és Montenegró államközösségébe). A nemzeti „kisebbségiek” jogairól a könyv (harmadik rész, második fejezet, 4. alcím, 114–115. o.), azonban a címmel együtt egy oldalnál alig többet, mindössze 45 sort tartalmaz.

Az előszó alapján feltételezhető, hogy csupán utánnyomásról lehet szó, mert a szerző 2003. május 31-i a után semmit nem újított. A magyar nyelvű szakiskolák és a gimnáziumok diákjai tehát ebben a tanévben is a 18 évvel ezelőtti – azóta hatályát veszített – miloševići alkotmány, egy széthullott föderáció és a megszűnt államközösség dokumentumai alapján ismerkednek az emberi és kisebbségi, továbbá az állampolgári jogokkal és szabadságokkal!

Mondhatnánk: Új kiadású tankönyv régi, jórészt elavult tartalommal. Mivel nem felel meg az oktatási követelményeknek, ki kellene vonni az iskolákból. Milyen ismereteket szerezhetnek ugyanis diákjaink egy ilyen tankönyvből? Miért nem hallatták hangjukat ezzel a tankönyvvel kapcsolatban már eddig az illetékes állami hatóságok, a pedagógus szervezetek és a tanárok?

Nem a szerzőt kell felelősségre vonni azért, hogy a könyve nem időszerű, hanem azokat, akik jóváhagyták, hogy a diákok továbbra is ilyen (tan)könyvből tanuljanak. Végső ideje lenne egy korszerű, a mai demokrácia követelményeinek megfelelő magyar nyelvű alkotmány és állampolgári tankönyv elkészítésének, amelyből a tanulók olyan tudást meríthetnének, amely hasznukra lenne a közéletbe való bekapcsolódásban, emberi és kisebbségi jogaik érvényesítésében.

Magyarországról behozandó, a szerbiai oktatási programmal összeegyeztethető, modern tankönyvekre is szükség van. Ez azonban továbbra is nehézkes és megoldatlan kérdés. Nagyon fontos, hogy ne csak adományok útján jusson el egy-egy nagyobb könyvszállítmány a Vajdaságba, hanem folyamatos és szervezett körülmények között. (A vajdasági horvátok már Zágrábban kiadott könyvekből tanulhatnak.)[75]

A magyar nyelvű iskolai könyvek kérdése tehát továbbra is megoldatlan. Vannak ugyan jó példák is, mint amilyen Erdély Lenkének az alsósok számára, a magyar nyelv tanítására készült tankönyv sorozata, vagy a Kreatív Központ fordításában megjelent Szórakoztató Matematika és a Környezetem című kiadványok. A felsősök helyzete azonban továbbra is hátrányos a szerb anyanyelvű társaikkal szemben. Az illet, hogy nincs elég kisdíák, és hogy a magyarok is inkább szerb tagozatra járnak, felmerülnek a kérdések: Teszünk-e valamit kisdíákjaink érdekében? Milyenek a tankönyveink tartalma és pedagógusaink elége felkészültek-e az új kihívásokra? Ki tud tanácsot adni, ki tudja a tanárok munkáját értékelni, amikor már magyar tannyelvű felügyelők, iskolapedagógusok és pszichológusok sincsenek...

Lehet-e itt egyenrangú oktatásról beszélni? Kit csapunk be? Önmagunkat vagy gyermekeinket?[76]

<!--[if !supportLineBreakNewLine]-->

3.5.2. Kultúra

3.5.2.1. A kultúra területén van néhány, a vajdasági magyarság számára fontos intézmény, amelyek finanszírozása részben vagy nem teljesen megoldott. Többek között ilyen a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség, a Forum Könyvkiadó, az Újvidéki Színház és a szabadkai Népszínház magyar társulata, amelyek működéséhez nélkülözhetetlen az állami támogatás, amire az állam ígéretet is adott.

3.5.2.2. A magyar amatőr színtársulatok és kulturális-, valamint tánc csoportok az önerő mellett magyarországi támogatásból tartják fenn a tevékenységüket. „Mintegy tízszer több támogatás érkezik Magyarországról az itteni kultúra támogatására, mint amit Szerbia hagy jóvá a nemzeti kisebbségek művelődési életére”[77]. Ezért a szerb kormány nem könyvelheti el eredménynek ezen szervezetek meglétét és működését.

Nem kell csodálkozni azon sem, hogy a Szerbiában hamarosan elfogadásra kerülő, a kultúráról szóló törvény tervezete szinte „mellőzi a kisebbségi kultúra fogalmát”, illetve „mindössze két helyen említi a kisebbségi kultúrát, akkor is csupán leíró jelleggel, gyakorlati haszon nélkül”[78], a kisebbségi művelődési intézmények támogatásról pedig szó sem esik benne, nem tudni, hogy az állam hogyan kívánja megoldani a kisebbségi kultúra pénzelését[79].

3.5.2.3. Évek óta megoldatlan a vajdasági magyar könyvkiadás pénzelése, mint ahogy évek óta rendezetlen a magyar nyelvű könyvek és sajtó intézményes behozatala is. A magát demokratikusnak nevező hatalom sem tett semmit ezeknek a problémáknak az áthidalása érdekében. Ez miatt a vajdasági magyarok kultúrája óriási és pótolhatatlan kárt szenved.

Az újvidéki Forum Könyvkiadó (FK) 2007-ben, a megalapításának ötvenedik évfordulójára megjelent bibliográfia szerint összesen 2220 könyvet jelentetett meg, zömmel, természetesen magyar nyelven. Eddig úgy tartottuk, hogy a vajdasági magyar szellemi élet az irodalom és művelődéstörténet terén összeforrt a Kiadóval. Átlagban véve évente 45 könyv jelent meg, de ha közelebbről elemezzük a bibliográfiát, kiderül, hogy míg a hetvenes-nyolcvanas években 55–60 könyv jelenhetett meg, addig az elmúlt másfél évtizedben az évi produkció 20–25 címszóra csökkent, s azok is többnyire magyarországi támogatásból jelennek meg. Akárhogy vesszük, ez végül mégiscsak a vajdasági magyarság kultúrájának az elszegényedéséhez vezet.

Könyvkiadásunk további problémája a társadalmi kutatással foglalkozó alkotók műveinek publikálásának hiánya. Ha fellapozzuk „az 50 éves Forum Könyvkiadó bibliográfiáját” található ugyan (de akkor is csak) elvétve – leginkább még a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság fennállása idején készült – társadalom-politikai kiadványt. Az utóbbi tíz év ilyen kiadványait viszont lehet, hogy az egyik kezünk ujjain is meg lehetne számolni.

A magyarországi „Szülőföld Alap támogatása az FK produkciójának egyik legfőbb forrása”[80]. Egy időben teljesen szünetelt a FK állami támogatása, most annyival jobb a helyzet, hogy alapítóként a tartomány fedezi az ott dolgozók (tizennyolcra kilencre csökkent személyzete) szerény személyi jövedelmét és a rezsi költségeket. Az írói megbecsülést is jelentő tiszteletdíjak viszont megalázóan alacsonyak, minek következtében a nevesebb írók az anyaországban, vagy szlovákiai magyar kiadóknál publikálják könyveiket. Kapitális művek jelentek meg ugyan, mint Bori Imre irodalomtörténete, Gerold László írói lexikonja, vagy Kalapis Zoltán háromkötetes életrajzi lexikonja, de befulladtak a sorozatok (Életmű, Esszék – tanulmányok, Kövek, Forum-kiskönyvtár), nincs regény, vagy novellapályázat, egyszóval beszűkülés tapasztalható. Azon is el kellene gondolkozni az FK vezetésének, miért van az, hogy „a fiatalok viszonylag ritkán jelentkeznek kéziratokkal a Forum Könyvkiadónál”, és hogy mit kellene tenni a fiatal – nem csak irodalmár – szerzők ösztönzésére?

Adva van tehát egy kisebbségi könyvkiadó (a FK), amely úgyszólván anyaországi pénzekből adja ki a vajdasági magyar könyveket, a tartomány pedig állja az ott dolgozók fizetéseit és az anyagi költségeket. Itt most önmagától adódik a kérdés: Ha már fizetve van minden és „léteznek más pályázati források is”, amikor mire/hova költi el az FK az eladott könyvek árából befolyt összege(ke)t?

Mivel az FK-nek saját kiadói terve, illetve saját eszközökből kiadott publikációi nincsenek, könyvkiadásunk szinte csaknem a magyarországi forrásoktól függ, illetve ennek a pénznek „a folyósítása” határozza meg azt. Ergo: Magyarországi illetékesek döntenek arról, hogy milyen kiadványokra van szüksége a vajdasági magyarságnak. Egyebek között ezért történik meg az is, hogy a FK kiadásában szinte egyetlen aktuális társadalmi-politikai kiadvány se nincs.

Az FK „hozott anyagból dolgozik”. Ha a („hozott”) kézirat „támogatást nyer”, akkor az FK „meg is jelenteti”[81]. Magyarán, az FK-nek saját kiadói kritériumai (és bizonyára erre szánt anyagi lehetőségei) nincsenek: Azt jelentet meg, amit mások nekünk jónak tartanak. Ez arra utal, hogy a vezetőkben pedig a piacorientáltság és a kockázatvállalás is.

A kiadónak az alkotókhöz és, nem utolsósorban, az olvasókhöz való ilyen viszonyulása ismét újabb kérdéseket vet fel: Mit tett az FK vezetése annak érdekében, hogy saját kiadványai és pénzforrása is legyen? Csak azt ad ki, amire pénzt kap? Hol van itt akkor a kiadónak a kultúrpolitikai és művelődés-fejlesztési szerepe? Vagy közvetítő–szolgáltató vállalattá vált az FK? Bemutatja-e a kiadó a magyarországi közönségnek – különböző manifesztációkon, pl. a budapesti könyvhéten – a teljes vajdasági magyar produkciót?

Az irodalmi díjak és azok odaítélése külön (vita)téma is lehetne. Ha elemeznénk például a 13 vajdasági irodalmi díj zsűrijének évenkénti összetételét, bizonyára kitűnne, hogy összesen hány személy forog körben ezekben a testületekben, és kik (hányszor) kaptak díjat. Ha már az irodalmi díjaknál tartunk, jó lenne azon is elgondolkozni az arra illetékeseknek, hányszor részesülhet életében valaki pl. Híd Irodalmi Díjban?

Könyvkiadásunk helyzetére jellemző az is, hogy a köztársasági művelődési minisztérium sokéves gyakorlata szerint – a kiadók részére kiírt pályázat alapján – csak az első kiadású, szerb nyelvű könyvek fennmaradt példányait vásárolta meg és kínálta fel a közkönyvtáraknak, a nemzeti kisebbségek nyelvén kiadott könyveket viszont nem[82]. Vajon az ilyen megkülönböztető viszonyulás megszüntetése érdekében tettek-e valamit az illetékesek?[83]

Baj van a Híd és a Létünk folyóiratokkal is. A Híd „irodalmi, művészeti és társadalomtudományi” a Létünk pedig „társadalmi, tudományi, kulturális” folyóirat. Miközben mindkét folyóirat a társadalomtudományi témák publikálását is feladatául tűzte ki, a szerkesztéspolitikában a kultúra és a hagyományápolás kerül túlsúlyba, ami a szerkesztők irodalmi irányultságának is betudható, ahelyett, hogy a Létünk a vajdasági magyar társadalomtudományok, a Híd pedig az irodalmi és művészeti témák hangadó folyóirata lenne.

3.6 Tájékoztatás

A vajdasági magyar médiumok, tájékoztatási eszközök fokozatos visszafejlődése figyelhető meg, ami már veszélyezteti a sajtószabadságot és a tárgyilagos tájékoztatást is.

3.6.1. Komoly problémák nehezítik a vajdasági magyar nyomtatott sajtó fejlődését is. Az egyre inkább eluralkodó egypárti monopólium és szellemiség miatt lapjainkban szinte lehetetlen olyan bíráló, elemző írásokat közölni, amelyek eltérnek a hatalom és a pártok napi politikai elvárásaitól, illetve a másként gondolkodók álláspontjait is tükrözik.

Egyetlen napilapunkra, a Magyar Szóra mindinkább jellemző a vezető magyar politikusokkal készített egész oldalas interjúk közlése, amelyek célja a hatalmi politika, valamint a VMSZ „sikereinek” és „eredményeinek” magyarázása az olvasónak. Ez még az egypártrendszer idején sem történt meg ilyen sűrűn mint most. Ezeket a szövegeket általában nem kísérik olyan írások, amelyek a vajdasági magyarság szemszögéből górcső alá vennék a politikusok nyilatkozatait és tevékenységük eredményeit. Több neves újságíró önként távozott a szerkesztőségből, így fejezve ki a szerkesztéspolitikával és a vállalat vezetésével való elégedetlenségét. (A magát függetlenek nevező Családi Kör szórakoztató hetilap alig, vagy csak elvétve foglalkozik – egy-két újságíró jóvoltából – a vajdasági magyarság fontos kérdéseivel.) Ez azt jelenti, hogy veszélyeztetve van a sajtószabadság és a tárgyilagos tájékoztatás.

Az anyagiakra hivatkozva a Magyar Szó napilap főszerkesztőségét Szabadkára költöztették, a Képes Ifjúság hetilapot már csak mellékletként, teljesen lezüllesztett formában lehet megkapni, a Jó Pajtás és a Mézeskalács is rossz anyagi helyzetben van.

Felvetődik tehát a kérdés: Hová merre tart a vajdasági magyar könyvkiadás és a szellemi élet? Már jó ideje, azt is mondhatnánk, hogy a 2000. október 5-i hatalomváltás óta nem olvashattunk erről egy átfogó elemzést. Végső ideje lenne elkészíteni egy felmérést arról, milyen veszteséget szenvedett a vajdasági magyar kultúra és irodalom a múlt század nyolcvanas-kilencvenes éveiben, és hol tartunk, milyen a helyzete ma? Kik, hogyan és milyen eredménnyel irányítják szellemi életünket?

Az utóbbi időben ugyanis olyan állítások is elhangzottak, hogy „megteremtődtek az intézményes feltételek nemcsak az FK és a Magyar Szó, de a vajdasági magyar szellemi élet politikai irányíthatóságára is”, ami az elmúlt húsz évben nem volt tapasztalható, mert ilyen szempontból függetlennek volt mondható. (Köztudott ugyanis, hogy a Tartományi Képviselőház 2006. szeptember 28-án Kasza Józsefet, a VMSZ tiszteletbeli elnökét nevezte ki az FK Igazgatóbizottságának elnökévé, Józsa Lászlót pedig az MNT a 2008. február 29-i ülésen kinevezte a Magyar Szó Kft. Taggyűlési Testülete elnökévé.) Ez felett pedig csak a simulékony értelmiségiek hunyhatnak szemet. Annak az árát pedig a következő nemzedékek fizetik majd meg.

Losonc Alpár ezzel kapcsolatban a következőket írja: „Mélységesen elégetlen vagyok azzal a ténnyel, hogy a Forum, eme nagy hagyományú intézményünk igazgatóbizottságának élén a politika juttatja érvényre jogait és képviselőjét, méghozzá ismételten.” Majd hozzáteszi: „Úgy tűnik számomra, hogy elementáris kérdéseket nem beszéltünk meg a politika és a kultúra kapcsán, hogy olyan terhet cipelünk a vállunkon, amelyet nem lesz könnyű levetni”[84]. Losoncznak ezekkel a gondolataival csak egyetérteni lehet.

A vajdasági magyarság korábban államilag pénzelt intézményei nem tudtak, tehát, alkalmazkodni a beszűkült anyagi forrásokhoz és a piaccgazdaság feltételeihez. A korábbi (megszűnt) Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat vagyonának a jelentős részét is felélték. Ezért szükséges lenne felülvizsgálni különösen a Magyar Szó, a Hét Nap és a Forum Könyvkiadó helyzetének alakulását az utóbbi négy évben, vagyis amióta a Magyar Nemzeti Tanács a

Vajdasági képviselőháztól átvette az alapítói jogokat. Képesek vagyunk-e egy ilyen tanulmány elkészítésére és a következtetések levonására?

3.6.2. Az elektronikus tájékoztatás területén a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény 8. szakaszában említett, „szerzett jogok” védelme leginkább csak papíron létezik, mivel a vajdasági magyaroktól fokozatosan megvonják a tárgyilagos tájékoztatásra való jogot. Ezt a helyzetet mindenképpen rendezni kell, nehogy túl késő legyen.

3.6.2.1. A tartományban három televízió, a Mozaik, a Pannon és a Vajdasági RTV működik. Mindegyik csak részlegesen sugároz eredeti magyar műsort.

A közszolgálati Vajdasági RTV (VRTV) magyar nyelvű műsorainak tartalma nem megfelelő minőségű, a terjedelme pedig túlságosan kevés.

A VRTV magyar szerkesztőségeiben az utóbbi évtizedben foglalkoztatottak száma megfelelő és a szerkesztőségek csak nagy erőfeszítések árán tudták végezni feladatukat, tekintettel az elavult műszaki felszerelésre is.

1990 októberéig az (akkor még) Újvidéki Televízió magyar szerkesztőségében mintegy száz foglalkoztatott volt és még mintegy húsz külmunkatárs. A szerkesztőségnek, a munkahelyek legújabb besorolása szerint, mindössze 26 munkahelyet (ebből 21 újságíróit és 5 kisegítő személyzetit) hagytak jóvá.

Ismeretes az is, hogy „a televízió belül katasztrofálisak a műszaki feltételek, a technikai kapacitások minimálisak, a munkatechnológia megrekedt a 80-as évek szintjén”[85]. Az ígéretek ellenére továbbra se nincsen megoldva sem a szerb, sem a kisebbségi műsorok feliratozása.

Az 1990-es évben a VRTV programjának a 20,06%-át a magyar műsorok képezték (a magyarok 1991-ben Vajdaság összlakosságának 16,94 %-át adták). 2008. március 17-én a VRTV második csatornáján (amelyen a kisebbségi műsorokat sugározzák) bevezetett új műsorrács alapján a magyar szerkesztőség 3008 perc saját gyártmányú műsort sugárzott, vagyis hetente 752 percet, azaz nagyjából 12 órányit. Naponta ez kevesebb, mint kétórányi műsor, ami a VRT összesített adásidejének még az öt százalékét sem teszi ki[86], miközben a lakosság 14,28%-át alkotják.

Dina Kurbatvinski-Vranešević, a VRTV vezérigazgatója azzal a követeléssel kapcsolatban, hogy a magyar műsoridő is legalább olyan arányban legyen, mint a lakosságban való részvétel, kijelentette: „Ha csak a lakosság számát vennénk figyelembe, fel kellene tennünk a kérdést, milyen terjedelmű programjuk van a szerbeknek a környező közszolgálati médiákban”[87]. Elfelejteti azonban, hogy a vajdasági magyarok itteni adófizető polgárok és joguk van legalább olyan terjedelmű műsorra, amennyiben hozzájárulnak a pénzeléséhez.

A jelenleg sugárzott magyar TV-műsorok terjedelme drasztikus csökkenést jelent, s ez magával vonta a műsorok színvonalának esését is. Külön probléma, hogy nincsenek oktatási, tudományos és gyermekműsorok, valamint hogy nincs rendszeres és folyamatos műsorcsere az anyaországi TV-házakkal. A határon túli együttműködés is csak mintegy „fél éve kezdődött el” és még „nincsenek kiépítve azok a csatornák, amelyeken keresztül a műsorok

zavaratlanul ideérhetnek”[88]. Mindez a vajdasági magyarok nyelvének és kultúrájának további elszegényedéséhez vezet.

Az új műsorrács keretében (2008. március 17-étől) 40 percesre bővült a 19 órakor kezdődő magyar nyelvű Híradó. Tartott ez 2008. október 6-ig, amikor visszaállították az átalakított és kibővített műsorrendet és Nada Kalkan, a VRTV főszerkesztője felfüggesztette posztjáról Simon Erzsébetet, aki 2007 novemberétől volt a vajdasági közszolgálati televízió magyar szerkesztőségének a felelős szerkesztője. Az indoklás szerint Simon súlyos munkaügyi vétséget követett el azzal, hogy az október 6-i híradóban beolvasta, hogy Kalkan utasítására a Híradó a továbbiakban negyven helyett húszperces lesz[89].

Simon ügyében mind a mai napig nem született végső döntés. Úgy tűnik azonban, hogy a magyar szerkesztőségen belül se nincs meg a változásokhoz szükséges kellő egység, és hogy különböző áramlatok és (érdek)ellentétek feszülnek az ún. régi és a fiatalabb tagok között „a pozíciók megvédéséért”[90].

Egyesek ezt a változást összefüggésbe hozzák azzal a véleménnyel, hogy „a magyar híradó befolyása nagyon megnőtt” és „nem mindegy, hogy ezt a befolyást ki diktálja, ezért fontosnak tartják a magyar – és általában a kisebbségi szerkesztőségek – felügyeletét. Ehhez mindig található partnert a kisebbségi szerkesztőségekben”[91]. A vajdasági magyar néző azonban ma már nincs megelégedve azzal, ha a magyar híradóban szerbről lefordított híreket hall. A húsz percnyi híradó viszont csak erre elegendő. Ezért szükségünk van egy olyan magyar szerkesztőségre, amely a vajdasági magyar közösség életéről és problémáiról is tájékoztat.

A VRT egészében komoly gondok lehetnek, mert az intézmény Önálló Szakszervezete 2008. október végén egy 120 oldalas jelentést küldött meg a Köztársaság Műsorszórási Ügynökségnek, amelyben figyelmeztetett, hogy az VRT igazgató bizottsága a műsorszórásról szóló törvényt nyolc pontban, az RTV alapszabályzatát pedig 10 pontban sértette meg[92].

3.6.2.2. Az Újvidéki Rádió 24 órás magyar adása – a közszolgálati biztosítása érdekében – 2008. október 1-jétől új műsorrenddel jelentkezik. Egyes műsorok nagyobb teret, mások új terminust kaptak, míg vannak olyanok is, amelyek átmenetileg, de az is lehet, hogy végleg megszűntek. Új emberek kellenének az új műsorokhoz, miközben a műszaki modernizációra és az újságírók anyagi helyzetének javítására is szükség lenne.

A rádió adói csökkentett erővel sugároznak az 1999. évi NATO-bombázások óta és „egyelőre nincs pénz a nagyobb teljesítményű adók felszerelésére”. A műsort csak ultrarövid hullámon sugározza, mivel a korábbi középhullámú adó továbbra sem működik. Ezért van az, hogy nem csak Zomborban és Dél-Bánátban, de Vajdaság más részein (mint például az Újvidékhez közeli Kamenicán) sem hallják az adásokat. Viszont interneten is sugározzák a Rádió 1., 2. és 3., valamint a TV 1. és 2. műsorát. Vajdaságban azonban nem gyakori a rádióhoz az interneten való hallgatása és a TV nézése.

A rádió magyar szerkesztőségében 1990-ben 101 foglalkoztatott volt, most pedig mindössze 43. A szerkesztőség értékelése szerint a minőséges program sugárzásához legalább 67 személyre lenne szükség, vagyis még 24 személy felvételére. A készülöben lévő szabályzat

szerint a magyar szerkesztőségnek 47 munkahelyet irányoztak elő, vagyis 20-al kevesebbet, mint amennyire a szerkesztőség szerint szükség lenne. Ebből is jelenleg nyolc vagy kilenc betöltetlen.

Annak ellenére, hogy csökkent az állandó munkaviszonyban lévő dolgozók száma, az új munkatársak felvétele helyett mintegy 20 tiszteletdíjast és meghatározott időre szóló szerződéssel alkalmazott dolgozik. Az új munkahelyek feltöltésére, majd csak akkor kerül sor, amikor „javul az RTV helyzete”[93].

A magyar szerkesztőség vezetőjének nyilatkozata szerint készülõben lévõ káderterv szerint megalakul majd a rádió szintjén a művelõdési műsorok közös szerkesztõsége is, és ebbe várhatólag hat személy átkerül a magyar szerkesztõségbõl. Ez gyakorlatilag az jelenti, hogy ez a hat ember, az említett 47 szerkesztõségbeli újságírón túl is a magyar műsoroknak fog dolgozni, továbbá még két tudósító, a topolyai és a zentai is. A műszaki modernizációra és káderállomány bővítésére azonban egyelőre csak szóbeli ígéretetek vannak[94].

Az Újvidéki Rádió és a Magyar Rádió vezetõi 2007. október 4-én együttműködési keretmegállapodást írtak alá, amely „a műsorok tartalmi gazdagítására, a gyorsabb információcserére és a kisebbségi jogok ápolására terjed ki”. 2008. május 14. a két intézmény közötti műsorcsere feltételeirõl írtak alá megállapodást, amely az Újvidéki Rádió számára lehetővé teszi az MR1-Kosúth Rádió, valamint az MR4 nemzetiségi adások nem jogköteles műsorainak, a Magyar Rádió számára pedig a szerbiai és a vajdasági események részletes híresszefoglalóinak sugárzását[95].

3.6.2.2.1. A zombori, a kúlai és a szenttamási önkormányzati tulajdonú rádiókat, amelyek magyar nyelven is sugároztak, a kötelező privatizáció alá vonták. A szerbiai kormány a privatizációs folyamat módosítására/leállítására irányuló kezdeményezéseket rendre elutasította, arra hivatkozva, hogy a környező EU-s tagországokban sem megengedett, hogy állami médiumok működjenek, holott tudjuk, hogy Romániában, Szlovákiában, Magyarországon ma is működnek önkormányzati alapítású médiumok.

A 2007. december 29-én elfogadott új önkormányzati törvény – a civil szervezetek nyomására –tartalmaz egy kitétel, miszerint a községek alapíthatnak olyan médiumokat, „a község területén hivatalos használatban lévõ nemzeti kisebbségi nyelveken való tájékoztatás, valamint azokon a nemzeti kisebbségi nyelveken való tájékoztatás érdekében, amelyek nincsenek hivatalos használatban, de az ilyen tájékoztatás a kisebbségi jogok részét képezi. Ezzel jogilag kettõs helyzet alakult ki.” (20 cikk, 34. pont).

Több magyar nyelven sugárzó helyi rádióknak a Köztársasági Műsorszórási Ügynökség (RRA) nem ítélte oda, vagy megvonta tõle a frekvenciát. Az RRA működésével kapcsolatban felvetõdik az a kérdés is, mennyire van összhangban ennek a testületnek működésével és az egyháznak a szerepével, valamint a szerb alkotmány 11. szakaszának 1. és 2. bekezdésével az, hogy az élén egy egyházi személy legyen. E cikkek szerint a Szerb Köztársaság világi jellegû állam, az egyházak és a felekezetek az államtól külön vannak választva.

A vajdasági magyar rádiók – a Topolyai Rádió, a muzslyai Zeppelin Rádió, a Zentai Fox Rádió, az Apatini Rádió, a Bajmoki Rádió, a Palicsi és Nagyikikindai Rádió és más adók –

2008. augusztus 31-i megszűnésével, Szabadkai Rádió helyi hullámhosszra csökkentésével felbecsülhetetlen kár érte a vajdasági magyarságot, csorbult a magyar kisebbség tagjainak (szerzett) joga az anyanyelven való tájékoztatásra. A megszűnt szerkesztőségek tagjai pedig munka nélkül maradtak.

Öt újvidéki civil szervezet 2008. szeptember 30-án közleményben szólította fel Ana Tomanova Makanova tartományi kormányalelnököt és tájékoztatási titkárt, Korhecz Tamás tartományi kisebbségügyi titkárt és Petar Teofilović tartományi ombudsmant, hogy – hivatali kötelességükkel és személyes felelősségükkel összhangban, a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvénynek a szerzett jogok védelméről szóló 8., valamint a szerb alkotmánynak az alkotmányjogi panaszra vonatkozó 170. szakasza alapján – indítsanak eljárást a frekvenciák odaítélésének felülvizsgálására, a magyar nyelvű tájékoztatás helyreállítása érdekében[96].

Az említett tisztségviselők azonban még csak válaszra sem méltatták a civil szervezeteket. Ezúttal is bebizonyosodott: A jól fizetett tisztség mégis fontosabb a szakmánál, a hivatásnál és a kisebbségi jogokért való küzdelemnél.

3.7. A magyar autonómia kérdése

A Vajdaság észak-bácskai és a Tisza jobboldali partján még mindig többséget alkotó magyar kisebbség 2008-ban csak egy lejárt mandátumú[97], érdemi jogkörrel nem rendelkező, nemzeti tanácsnak nevezett intézménnyel rendelkezik nemzeti létének megéléséhez. Azok a törekvések, melyek egy működő autonómia elérését tűzték ki célul, és melyek hosszú távon is garantálni tudnák a megmaradást, rendre megghiúsultak.

A magyar nemzeti kisebbség elsőként választotta meg nemzeti tanácsát (a Magyar Nemzeti Tanácsot – MNT) Szabadkán, 2002. szeptember 21-én tartott elektori közgyűlésen, 541 elektor részvételével (a 605 meghívott közül).

A Nemzeti Kisebbségek Jogainak és Szabadságának Törvénye szerint a kisebbségi nemzeti tanácsok jelentik a kulturális autonómiát Szerbiában. Habár a törvény maga kimondja, hogy ezeknek a szerveknek csak tanácsadói jogkörük van, döntéshozói nincsen, így nem is lehet nemzeti kisebbségi autonómiáról beszélni. Ellentmondanak egymásnak a politikusok is, akik közül egyesek kulturális, mások pedig perszonális autonómiának nevezik ezeket a tanácsokat. Ebből is kiviláglik, hogy a hatalmi szervek vezérletével működő (nem legitim, elektorok útján választott) nemzeti tanácsok nem tudják ellátni a kisebbségek megmaradását elősegítő feladatokat.

Az MNT munkáját az elmúlt, csaknem ötéves időszakban elsősorban a hatékonytalanság és az eredménytelenség jellemezte. Nemcsak hogy a vajdasági magyarokat érintő számos fontos kérdésben illetéktelennek mondta magát, mint például a Magyarországon szerzett egyetemi oklevelek honosítása, a magyar nemzeti közösségünk tagjai bántalmazásának ügye stb., de még azokon a működési területeken sem tudott jelentősebb eredményt felmutatni, amelyek a törvény szerint megillették. Még amikor szándékozott is tenni valamit, szerb koalíciós partnerei megakadályozták ebben.

Ma már egyre többek előtt válik világossá, hogy a nemzeti tanács csakis akkor láthatja el a nemzeti érdekképviselőt, ha mi magunk hozzuk létre: általános magyar választás útján. Tisztában van ezzel a szerb hatalom is, hiszen a horvátországi szerbek érdekképviselője is hasonló módon valósul meg a horvát Száborban, s hasonló módon kívánja szavatolni saját szerb testvéreinek a megmaradást a szerb állam a kosovói régióban.

A nemzeti tanácsokról szóló törvénnyel kapcsolatos 2008. október 3-i szabadkai tanácskozás résztvevői megállapodtak abban, hogy „az önálló vagyonnal és jogi személyiséggel rendelkező Magyar Nemzeti Tanács az oktatás, a művelődés, a tájékoztatás és a hivatalos nyelvhasználat területén törvénnyel szabályozott érdekképviselői, döntéshozatali, véleményezési, javaslattételi és egyetértési hatáskörökkel rendelkezzen, valamint intézményeket, közhasznú gazdasági társaságokat és alapítványokat hozhasson létre. A Magyar Nemzeti Tanács törvényben szabályozott véleménynyilvánítási, javaslattételi és egyetértési jogkörének megszegésével meghozott jogi aktusok a törvény erejénél fogva legyenek semmisek”.

A vajdasági magyar közvélemény és a tanácskozás résztvevői elvárják a Szerb Köztársaság Kormányától és Képviselőházaától, hogy a nemzeti tanácsokról szóló törvény:

– Tegye lehetővé, hogy a Magyar Nemzeti Tanács tagjainak megválasztása általános, többpárti, egyenlő, közvetlen és titkos szavazás útján történjen, listás – részarányos választási rendszerben, külön választási küszöb nélkül.

A szavazáson választóként, illetve jelöltként azok a vajdasági magyarok vehessenek részt, akik rendelkeznek általános választói joggal, és akik szerepelnek a vajdasági magyar nemzeti közösség választói névjegyzékén.

A jelöltlisták állításának joga a magyar közösséget képviselő politikai pártokat és a vajdasági magyar nemzeti közösség választói névjegyzékén szereplő személyekből álló polgári csoportokat illesse meg.

Az általános választói névjegyzék részét képező magyar választói névjegyzéket a közigazgatási szervek hozzák létre és gondozzák, együttműködve a magyarság érdekvédelmi szervezeteivel, azzal, hogy a választói névjegyzékre vonatkozó szabályoknak mindenképpen szavatolniuk kell az önkéntesség elemét a választópolgárok számára[98].

A MNT státusának tehát nem csak formai, hanem lényegi vonatkozásai is vannak. Amíg azonban nem rendeződik a testület helyzete és összetétele, nem várható, hogy előrelépés történjen az igazi magyar képviselő megvalósításában.

3.8. Emlékezés az áldozatokra

A tartományi parlament 2003. február 28-án rezolúciót fogadott el a kollektív bűnösség eltörléséről és „síkraszállt a II. világháború alatt és közvetlenül utána elüldözött, ártatlanul megvádolt és ártatlanul szenvedett valamennyi személy teljes mértékű rehabilitációjáért[99].

A Magyar Nemzeti Tanács 2004. december 29-én nyilatkozatban emlékezett meg az 1944/45-ben, a katonai közigazgatás idején végrehajtott magyarellenes megtorlások hatvanadik évfordulójáról[100]. A szerbiai parlament azonban mind a mai napig nem hozott határozatot a kollektív bűnösség elvének eltörléséről.

Az 1941–1948-as magyar áldozatok számának tényszerű megállapítására mind a mai napig nem került sor. A Tartományi Tényfeltáró Bizottság ezzel kapcsolatos munkáját lehetetlenné teszi az, hogy az egyes archívumok még mindig nem nyitottak, sőt vannak olyan levéltárak is, ahol elutasítják az együttműködést, vagy lehetetlenné teszik azt[101].

A hatóság mindaddig nem tette lehetővé a csúrogi áldozatok hozzátartozóinak a halottaikról való méltó megemlékezést, és hogy – a szerémségi Mitrovicán, az egykori Svilara gyűjtő- és munkatáborban 1945 és 1947 között elhunyt svábok emlékére állított kereszthez hasonlóan – emeljenek megfelelő emlékművet Csúrogon. Eddigi úgyszintén nem engedélyezték az újvidéki Futaki úti temető katonasírhajhoz Makovecz Imre műépítész tervezte emléktorony építését[102]. Az emlékmű terve már majd két évtizede elkészült.

Pozitív momentumok viszont: A mozsori lótemetőben a közelmúltban elhelyezett beton síremléknél 2008. október 11-én megtartották az első megemlékezést a kivégzett magyarokról. Ez azért jelentős, mert a síremléket – Tóth László nyugalmazott újságíró kezdeményezésére – a helyi közösség és a zsabylai község engedélyével készítették el[103]. Az ez évi csúrogi sintérgödörnél tartott megemlékezésen jelen volt és szólt az egybegyűltekhöz Egeresi Sándor, a Tartományi Képviselőház elnöke[104]. Temerinben – 64 év után – Gusztory András személyében magyar polgármester először hajtott fejet az ártatlan áldozatok előtt, majd együtt koszorúzott a községi képviselő-testület ugyancsak magyar elnökével[105]. Újvidéken a Futaki úti temető katonasírhajnál tartott megemlékezésen Branimir Mitrović alelnök személyében először képviseltette magát a Tartományi Képviselőház[106].

3.9. Zaklatások

A 2000 októberi változások után is folytatódott a kisebbségi jogok durva megszegése és az erőszak. Az elkövetők ellen a legtöbb esetben továbbra sem indítanak bünvádi és szabálysértési eljárást, ha pedig indítanak az rendre enyhe büntetéssel, vagy még azzal sem fejeződik be. Ezért nem véletlen, hogy a magyarverések kárvallottjai sok nem vállalják a feljelentéssel járó újabb megpróbáltatásokat.

A kisebbségi jogsérelmek és a kisebbséghez tartozók (a legtöbb esetben magyarok) elleni támadások pontos számát valójában senki nem is tudja. Az emberek ezekről nem szívesen beszélnek, mert félnek. Az incidensek miatt növekedett a nemzetek közötti feszültség, erősödött a nemzeti türelmetlenség és megromlottak a nemzetek közötti viszonyok, különösen észlelhető a fiatalok nemzeti alapon történő elkülönülése.

A nemzeti kisebbségi közösségek tagjai elleni sűrűsödő támadások és a nemzetek közötti feszültségek miatt az Európai Parlament (2005. január 28-tól 31-ig) ad hoc bizottságot küldött a Vajdaságba, amelyet Doris Pack asszony vezetett, majd a 2005. szeptember 29-i Vajdaságra vonatkozó állásfoglalásában „mély aggodalmát fejezte ki az emberi jogok ismétlődő megsértései, valamint a jog és a rend Vajdaságban tapasztalható hiánya miatt” és azonnali és – a hasonló jellegű cselekmények orvoslása, illetve jövőbeli megelőzése érdekében – hatékony fellépésre szólította fel (az akkor még) Szerbia és Montenegró hatóságait, valamint javasolta, hogy küldjenek EU megfigyelőket (EUMM) a térségbe.

Az események hátterének a felderítésére a 2005. november 2-án létrehozott szerb kormánybizottság – ismereteim szerint – a mai napig nem ült össze, vagy ha összeült is, jelentését a máj napig nem terjesztette a nyilvánosság elé.

Szerbiában még mindig létezik az etnikai vagy vallási kisebbségek elleni hangulatkeltés jelensége, ezt a légkört egyebek között politikusok és sajtószervek táplálják – állapította meg a 2008. április 29-én nyilvánosságra hozott jelentésében az Európa Tanács rasszizmusellenes testülete (ECRI)[107].

– Ha látszólag kevesebb atrocitás is történik, az nem azért van, mert megnőtt a közbiztonság, hanem mert a magyar fiatalok – ha csak tehetik – hétvégenként elkerülik a frekvenciált helyeket (pl. a szabadkai korszót vagy Temerin szűkebb központját), vagyis kiszorulnak a perifériára, illetve testi épségük megőrzése érdekében egyszerűen otthon maradnak. Nem kétséges: a délvidéki magyar fiatalok egyfajta terror alatt élnek[108]. A nagybecskereki Civil Fejlesztési Központ (CRCD) is – a 2008. november 5-i közleményében – is komoly aggodalmát fejezte ki a Bácskából érkező etikai incidensekről szóló mind gyakoribb információk miatt, valamint követelte a hatóságtól, hogy derítse fel az eseteket, és büntesse meg az elkövetőket[109].

Az utóbbi időben, különösen Szabadkán, Temerinben, de más helységeken is történik súlyos magyarellenéses támadások/bűncselekmények:

Január 15. – Mirnics Gyula televíziós újságíró, aki éjjel, az újvidéki vonatállomás közelében a Topolyára induló vonatot várta, három támadó brutálisan összeverte

Március 20. – Súlyos, etnikai indíttatású incidens történt a szabadkai Műszaki Középiskola (MEŠC) épülete előtt. A szerb diákok csoportja megtámadott egy magyar tanulót.

Április 19. – Hajnalban, egy óra körül Szabadka legszűkebb központjában, a Maxi üzlete előtt kisebb szóváltás után megkéselték a 19 éves Komjáti Attilát. A sértett akkor azt nyilatkozta, lehet, hogy azért, mert magyarul beszéltek

Május 11. – Megverték Szabadkán Toroczka Lászlót. A Hatvannégy Vármegyei Ifjúsági Mozgalom tiszteletbeli elnöke súlyos, nyolc napon túl gyógyuló sérüléseket szenvedett.

Június 14. – Éjjel egy óra tájban Temerinben minden ok nélkül rajtaütésszerűen megtámadták és súlyosan bántalmazták az utcán békésen közlekedő K. Roland (19 éves) és K. Viktor (18 éves) magyar fiatalokat. Előbbit sörösüveggel leütötték és megrugdosták, olyannyira, hogy az újvidéki kórházban sürgős műtéti beavatkozásra volt szükség szeme világa megmentésének érdekében.

Október 24. – Nemhivatalos információk szerint éjjel Szabadka belvárosában újabb magyarverés történt. Egy húsz főből álló szerb csoport megvert egy hazafelé tartó családot. A sértettek nem kívántak nyilatkozni. Szabadka központjában három felnőtt este nyolckor megvert egy 15 éves magyar gyereket[110].

November 7. – Halál a magyarokra! Ilyen és ehhez hasonló szövegek jelentek meg reggelre Temerin főutcája több házának homlokzatán. Volt azonban, ahol nem a falra, hanem a kapura, vagy az ablakra és a kirakatüvegre (Apolló kocsma) festették a

nemzetgyűlölő szöveget a tettesek, akiknek kiléte egyelőre ismeretlen. A rendőrség tud a dolgról[111].

A mai napig sincs megoldva a temerini, egyértelmű etnikai diszkrimináció esetében aránytalanul súlyos büntetést kapott magyar nemzetiségű fiatalok sorsa. A szerb illetékesek nem csökkentették az példátlanul magas és aránytalan börtönbüntetéseket. A súlyos ítéletek szemmel látható célja az, hogy jelentősen csökkenjen a magyar fiatalok ellenállása, ha szerb kortársaiktól atrocitásokat kell elszenvedniük.

– Szerbiának bizonyítania kell, hogy eltökélt az ilyen támadások megakadályozásában. Bírószámban kell üldöznie a támadások elkövetőit, s gyorsabban, határozottabban kell fellépnie, amikor elszabadulnak az indulatok” – vélekedett Wanda Troszczyńska-van Genderen, a Human Rights Watch (HRW) balkáni kutatója, az emberi jogi szervezet 2008. november 3-án ismertetett jelentése kapcsán. Szavai szerint a kisebbségekkel szemben tapasztalt erőszak továbbra is aggodalomra ad okot, s úgy véli, Szerbia nem reménykedhet az Európai Unióhoz való közeledésben, ha tolerálja az erőszakot, azaz nem bizonyítja az ellenkezőjét[112].

3.10. Kapcsolattartás az anyaországgal

A hivatalos Magyarország sehogyan sem tud, vagy nem is akar megbirkózni a vajdasági és az ukrajnai magyarságot súlyosan érintő vízumkényszerrel. Magyarország schengeni csatlakozásával nem hogy enyhültek, hanem szigorodtak az anyaországba utazás feltételei, nehezebbé vált a Szerbiában és Ukrajnában élő magyarok vízumhoz jutása, ami tovább rontotta a vajdasági magyarság közhangulatát.

Számos olyan vajdasági magyar van, aki a szigorú schengeni szabályok alapján egyáltalán nem, vagy csak nagy nehézséggel kaphatna rövid magyarországi beutazásokhoz szükséges schengeni vízumot. Sokan – már a kettős állampolgárságnak a 2004. december 5-i népszavazáson való elutasítása után – le is mondtak a Magyarországra látogatásról.

– Évek óta küzdenek a szülők, akinek a gyerekei Magyarországon tanulnak, mert a diákok csak szeptembertől június végéig, tanév idejére kapnak tanulmányi vízumot. A szünidő alatt vagy nem tudnak átutazni, vagy külön turista vízumot kell kérniük erre az időszakra. A nemzeti vízum nem jogosít fel sem tanulmányok folytatására, sem munkavállalásra. Turista vízummal tanulni viszont törvénytörtés – olvasható Kabók Erika Tanulmányi vízumok című írásában[113].

Van-e a magyarországi vezetőknek egyáltalán valamilyen elképzelése arról, hogy milyen gazdasági, kulturális, oktatási stb. következményei vannak/lesznek az ilyen mostoha viszonyulásnak a vajdasági és az ukrajnai magyarság vonatkozásában. Milyen veszteség éri ebből kifolyólag mondjuk a magyarországi gazdaságot, kereskedelmet és a turizmust? És hogyan hat ki mindez a rokoni és a baráti kapcsolatok ápolására?

A megoldás a kettős állampolgárság lenne, amit már Szerbia is támogat – amint azt Vuk Jeremić szerb külügyminiszter budapesti látogatása alkalmával bejelentette[114], csak az anyaország nem. Jeremić ugyanakkor azt mondta: „Ha menekültek érkeznek és ők szabad

emberek, akkor ott telepednek le, ahol akarnak, és ha Vajdaságot választják, akkor nincsen törvényes eszköz arra, hogy ezt meg lehessen akadályozni”[115].

Magyarországon azonban továbbra se nincsen politikai akarat a kettős állampolgárság megadása, sem a vízumkönnyítésekre. Habár mindkét problémát – a túlságosan bürokratikusnak és elutasítónak ismert – államigazgatás a magyar jogszabályok és az európai egyezmények rugalmasabb alkalmazásával mindenki számára lefogadható módon rendezhetné.

– Szerbia is biztosítja a külföldön élő szerbeknek a szerb állampolgárságot, így természetesen ezt nem vitathatjuk el Magyarországtól. Nem Szerbiának, hanem Magyarországon múlik, hogy megadja-e a vajdasági magyaroknak a magyar állampolgárságot – nyilatkozta a Magyar Nemzetnek 2008. február 28-án Goran Gvozdenović, Szerbia budapesti nagykövetségének ideiglenes ügyvivője[116].

Gvozdenović egyértelmű nyilatkozata úgy látszik még nem jutott el a magyar külügybe. Vagy az ott dolgozóknak még idő kell a tanulmányozására? A külföldön élő szerb állampolgároknak még szavazati joguk is van, amelyhez a 2004 tavaszán módosított választói törvény alapján jutottak. (Egyébként már az összes környező ország – Magyarország kivételével – a külföldön élő nemzettársainak elismeri a kettős állampolgárságot.)

Az Európa Tanács (ET) a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményének (Strasbourg, 1995. II. 1., ETS No. 157) 17. cikkében „a felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy nem akadályozzák a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket azon joguk gyakorlásában, hogy szabadon és békésen határokon átnyúló kapcsolatokat hozzanak létre és tartsanak fenn olyan személyekkel, akik törvényesen tartózkodnak más Államokban, kiváltképpen olyanokkal, akikkel etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásukban osztoznak, vagy kulturális örökségük közös”.

A mostani vízumkiadási feltételek kétség kívül akadály jelentenek a határon túli kapcsolattartásban, pedig Magyarország ezt a keretegyezményt még 1995. szeptember 25-én becikkelyezte.

A megoldás természetesen a kettős állampolgárság megadásában van. Mivel az anyaország erre nem hajlandó, az ET Magyarországra és Szerbiára nézve is hatályos, kötelező érvényű kisebbségvédelmi egyezménye elegendő jogalapot nyújt legalább a vízumkérdésnek a napirendről való levételére. Erre ugyanis megvannak a kellő (nemzetközi) jogi feltételek, csak – mondják ki nyíltan – politikai akarat nincsen. Ezzel kapcsolatban többé semmilyen magyarázat/magyarázkodás nem fogadható el[117].

4. Összegzés

A vajdasági magyarság a volt Jugoszlávia egyetlen olyan népcsoportja, mely az utóbbi, csaknem két évtizedben nem ért el komolyabb eredményeket nemzeti önazonosságának megőrzése terén. A kisebbségi politika vajdasági sikertelensége következménye annak a

magyar külpolitikának is, mely nem támogatja megfelelő módon a határon túli magyaroknak az identitásuk megőrzésére irányuló törekvéseit.

Szerbiának sokkal többet kellene tennie a kisebbségek védelme érdekében, mint ahogy azt, az ezzel a témakörrel foglalkozó politikusok elismerik, mert továbbra is komoly eltérés mutatkozik egyrészt az elvileg elfogadott nemzetközi kötelezettségek és a nyilatkozatok, másrészt a kisebbségek normatív és tényleges helyzete között. Ennek természetesen előfeltétele a nemzeti kisebbségekhez tartozók helyzetének valós felmérése és az itt meglévő problémákkal való nyílt szembenézés, valamint azok hatékony megoldása érdekében egy határidőhöz kötött programnak az elfogadása.

A legfontosabb mégis a vajdasági magyar pártok és a civil szervezetek a nemzeti közösségünket érintő alapvető kérdésekben való közös álláspontnak a kialakítása és a szerb hatalom irányába való egységes fellépése lenne. Ha ez nem jön létre, annak további negatív hatása lesz a vajdasági magyarság egészére nézve.

BOZÓKI Antal

Újvidék, 2008. november 8.

Jegyzetek:

Vojislav Koštunica 2004. március 3-ától 2008. május 11-ig, illetve július 7-éig, az új kormány hivatalba lépéséig volt

Szerbia miniszterelnöke.

Bozóki Antal: Magyarok a Vajdaságban, Válogatott írások 2001–2007, Árgus, Újvidék, Újvidék, 2007, 79. o.

Uo.

Lásd: Magyar Szó, 2008. október 28., 1. o.

Igaz magyar képviseletet!, Magyar Szó, 2008. augusztus 28., 5. o.

Lásd a 4-es jegyzetben.

VÉGEL László: A formanyomtatványok tömkelege és egyéb illúziók, Családi Kör, 2008., október 23., 8–9. o.

Lassú, de állandó, Magyar Szó, 2008. október 3., 1 o.

Uo.

GIMPEL Tibor: Parlamenti „busójárás”, Magyar Szó, 2008. október 9., 2. o.

csin: EU és a vízumigénylés, Magyar Szó, 2007. október 1., 4. o.

Vajdasági Magyar Demokrata Párt: Romlik a vajdasági magyarság helyzete, HÍRLEVÉL, 2007. augusztus 14.

[13] BOZÓKI Antal: Magyarok a Vajdaságban

<http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=tukor#1479> (2007.

augusztus 27.), Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya, Reggeli sajtófigyelő,

2007. augusztus 28., Vajdasági Magyar Demokrata Párt, HÍRLEVÉL, V. évf. 95. szám, 2007. augusztus 29. és

<http://www.mbk.org/php/index.php?newlang=hun>

[14] Hajrá magyarverők!?, Magyar Szó, 2008. november 1., 2., 15. o.

[15] STG: Egy mítosz végnapjai, Magyar Szó, 2008. október 21., 5. o.

[16] Toleranciaprogram a középiskolákban, Magyar Szó, 2008. augusztus 2., 3., 5. o.

[17] Kárpáti János, MTI: „Szerbia jövője az EU-ban van”,

<http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=1581> –
2007. október 25.

Kárpáti János (MTI): Határozottabban az etnikai incidensek elkövetőivel szemben,

<http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2185> (2008.
október 1.)

[19] Megértés a bírálókkal szemben, Magyar Szó, 2008. augusztus 17., 4. o.

[20] Uo.

[21] Uo.

[22] Dió: Fókuszban a Tartomány, Magyar Szó, Magyar Szó, 2008. október 16., 1. és
5. o.

[23] Uo. 1. o.

[24] Szerb nyelven még a Rasim Ljajić által vezetett egykori Kisebbségügyi
minisztérium kiadásában, 2004-ben jelent meg

Boris Krivokapić a Kisebbségek védelme a nemzetközi összehasonlító jogban című
háromkötetes, mintegy 2700 oldalas

mű (Dr Boris Krivokapić: Zaštita manjina u međunarodnom uporednom pravu,
Ministarstvo SCG za ljudska i manjinska

prava, Institut za uporedno pravo, Beograd, Službeni list Srbije i Crne Gore,
Građevinska knjiga, I-III, Beograd, 2004),

amely áttekinti a kisebbségvédelem történelmét, alapvető kérdéseit és a
kisebbségeknek az ENSZ keretében való

védelmét. Magyar nyelven a budapesti hvgorac Lap és könyvkiadó Kft. 2006-ban
kiadta A nemzeti és a etnikai

kisebbségi jogok nemzetközi forrásai című magyar, angol és francia nyelvű 922 oldalas kötet, amely első alkalommal

gyűjti össze az EBESZ és az EU kisebbségi jogi szempontból legfontosabb dokumentumai.

[25] Centar za ljudska prava, Pravo pripadnika nacionalnih manjina na obrazovanje u Vojvodini, Novi Sad, 2005.

[26] Az ombudsman 2004–2007. évi jelentéseit (Izveštaj Pokrajinskog ombudsmana) lásd a

<http://www.ombudsmanapv.org/dokumenti.html#2007ser> honlapon

[27] Lásd: <http://www.mtt.org.yu/>

[28] Lásd: <http://www.argus.org.rs>

[29] Lásd: <http://www.humanrightscenter.net/hu/>

[30] Erről a problémáról Andróczy Csaba, a szenttamási EJK egyik vezetője a Kit támogatnak? című írásában

részletesen is beszámolt (Magyar Szó, 2008. június 14., 15., 15. o.).

[31] Petar Lađević, a szerb kormány Ember- és Kisebbségjogi Hivatalának volt igazgatója például a Danas napilapban

2008. június 12-én „Sokat fecsegnek a gyűlöletbeszédéről” címmel közölt interjújában azt nyilatkozta, hogy

„Szerbiának nincsen szüksége emberi- és kisebbségügyi minisztériumra, mert nem tudni, hogy mivel is

foglalkozna az”. Lásd: Snežana Čongradin: Mnogo se truća o govoru mržnje, Danas, 2008. június 12., 5. o. . A

2008. július 7-én beiktatott Mirko Cvetković miniszterelnök vezette szerb kormánynak első alkalommal van

Emberi Jogi és Kisebbségügyi Minisztériuma is, amelynek az élére Svetozar Čiplić (Újvidék, 1965, a

jogtudományok magisztere, a szerb Alkotmánybíróság volt bírójája) került.

[32] Hungarian Human Right Foundation (HHRF), lásd: <http://www.hhrf.org/hhrf/>

[33] Forrás: Kocsis Károly: Magyar kisebbségek a Kárpát-medencében. In: Bihari Zoltán (szerk.): Magyarok a

világban. Kárpát-medence. CEBA Könyvkiadó Budapest, 2000. 16. (Tátrai Patrik: A magyar kisebbségek

demográfiai fejlődésének fő irányvonalai a kommunizmus évtizedeiben, Kisebbségi Magyar közösségek a 20.

Században. Szerkesztette: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László, Gondolat
Kiadó – MTA

Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008, 312. o.)

[34] Uo., 312. o.

[35] Uo., 312. o.

[36] Matuska Márton: Öregsünk és fogyunk, Magyar Szó, 2003. január 10., 8–9. o.

[37] Uo.

[38] Badis Róbert: Hányan is vagyunk?, Magyar Szó, 2007. május 19., 20., Hétvége, II. o.

[39] '56-os megemlékezés – Pásztor István: A nemzeti maximum programját
szorgalmazzuk,

<http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=7565>, 2008.
október 22.

[40] Prof. Dr. Szalma József: A vajdasági magyar koalíciónak is meg kellene
tárgyalnia!, Vajdasági Magyar Demokrata

Párt, HÍRLEVÉL, VI. évf. 148. szám, 2008. november 1.

[41] Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Nacionalne manjine i pravo, Helsinške
sveske br. 15, Beograd, 2002.,

Ismereteim szerint Szerbiában ez az egyetlen ilyen témájú kutatás (B. A. megj.).

[42] Uo., 95. o.

[43] Uo., 94. o.

[44] Uo., 94. o. Ezek a kutatások viszont nem ölelték fel a gazdaság állami
szektorában dolgozók nemzeti összetételét.

Ha ilyen kutatások folytak volna, az eredmények még kedvezőtlenebbek lennének.
Érdekes volna megtekinteni

mit mutatnak ezek az adatok most. Egyébként a munkára és az esélyegyenlőségre
való jog általában kimaradnak a

kisebbségek helyzetével foglalkozó tanulmányokból.

[45] Uo., 95. o.

[46] Gábrity Molnár Irén: A gazdasági erősségünk/erőtlenségünk tájtudata
Vajdaságban, Magyar Szó, 2008. augusztus 18.,

10. o. és augusztus 25., 10. o.

[47] Etnički mozaik Srbije prema podacima popisa stanovništva 2002. Ministarstvo za
ljudska i manjinska prava Srbije i

Crne Gore, Beograd 2004., 192–193. o. (Gábrity Molnár Irén: A gazdasági erősségünk/erőtlenségünk tájtudata

Vajdaságban, Magyar Szó, 2008. augusztus 18., 10. o.)

[48] Uo., 2008. augusztus 25., 10. o.

[49] Uo., 2008. augusztus 18., 10. o.

[50] Badis Róbert: Mérsékeltén bizakodó (5.), Magyar Szó, 2008. október 29., 5. o.

[51] Új Esély, 2007. október 10., 1. és 3. o.

[52] Uo., 1. o. „Eredetileg az Alap költségvetése 22,8 milliárd dinár volt. 8 milliárdot a szerb kormány saját

hatáskörében osztott ki. Ez a döntés egyértelműen megkárosította az Alapot” (uo., 3. o.).

[53] Sok topolyai család kilátástalan helyzetbe került (dunatv.hu), Vajdasági Magyar Demokrata Párt, HÍRLEVÉL, VI.

évf. 147. szám, 2008. október 29.

[54] H. E.: Ne legyenek egyenlők és egyenlőbbek, Magyar Szó, 2008. október 30., 8. o.

[55] K. I.: Ócskavasba kerül a cukorgyár?, Magyar Szó, 2008. szeptember 20., 21., 5. o.

[56] Családi Kör 2001. július 19, 19. o.; július 26., 19. o.; augusztus 2., 19. o., augusztus 9., 17-18. o.; augusztus 16.,

17-18. o. és augusztus 23., 17-18. o. Fordította: Bozóki Antal

Az ajánlások eredeti, angol nyelvű és a fordítás alapjául szolgáló szerb nyelvű szövegét a Foundation on Inter-

Ethnic Relations (Multietnikai Viszonyok Alap) adta ki, az ISBN 90 – 7598905 – 9 szám alatt. Az angol szöveg

megtalálható a Nemzeti Kisebbségi Főbiztos internetes/világhálós honlapján:

<http://www.osce.org/hcnm/documents/index.htm>. Az ajánlások szerb nyelvű szövege megszerezhető a Beogradski

centar za ljudska prava (Belgrádi Emberi Jogi Központ, Beograd, Mlatišumina 26/I) címén is.

[57] Európa Tanács, Európai Szerződés, ETS No. 157, Strasbourg, 1995. II. 1., az Európa Tanács

Információs és Dokumentációs központjának kiadványa, 1055 Budapest, Kossuth tért 1-3,

2000 január, vagy megtalálható a <http://www.htmh.hu/dokumentumok> honlapon.

[58] Ustav Republike Srbije, Javno preduzeće Službeni list SRJ, Beograd, 2006.

Megjelent a Szerb Köztársaság

Hivatalos Közlönyének (Službeni glasnik Republike Srbije) 2006. november 10-i 98. számában.

A nem hivatalos magyar nyelvű szöveg forrása a Vajdasági Magyar Szövetség honlapja:

<http://www.vmsz.org.yu/documents/2959-06-hu.pdf>

[59] Ódri Kartag Ágnes, az újvidéki Jogtudományi Kar rendkívüli tanára.

[60] "Vojvodinašume", Javno preduzeće sa sedištem u Petrovaradinu, Preradovićeva 2. Az igazgató Takács Márta.

[61]

http://www.vojvodina.sr.gov.yu/index.php?option=com_content&task=view&id=99&Itemid=59

[62] Izveštaju UNDP o humanom razvoju u Srbiji 2005. „Snaga različitosti” (2), Danas, 2005. október. 04., 16. o.

[63] Pressburger Csaba: A bíróságon is magyarul, Magyar Szó, 2005. december 10., 11., Hétvége, 3. o.

[64] Lásd a tartományi ombudsman 2004. évi jelentését (Godišnji izveštaj Pokrajinskog ombudsmana za 2004. godinu,

Novi Sad, decembar 2005.), a 26-os jegyzetben lévő címen.

[65] Izveštaj Pokrajinskog ombudsmana za 2007. godinu, Zoltan Gobor: Zaštita nacionalnih manjina, 2.1.1. Struktura

zaposlenih u organima uprave – lásd a 26-os jegyzetben lévő címen..

[66] Lásd a 7-es jegyzetben.

[67] Q: „Kétnyelvűség” a zentai kereskedelemben. Magyar Szó, 2008. október 24., 9. o.

[68] Vajdaság Ma,

<http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2190> (2008. október 3.)

[69] K. I.: „Elsiették az útátadást”, Magyar Szó, 2008. november 1., 2., 8. o.

[70] VAT Hivatalos Lapja, 12. szám, 2003. augusztus 27., 248–253. o.

[71] Uo.

[72] Lásd Rontó Bozóki Judit: Egyenrangú oktatás?, Vajdaság Ma,

<http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=1938> (2008. május 4.); Bozóki Antal: Milyen

tankönyvekből tanulnak diákjaink? Vajdaság Ma,
<http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=tukor#2050> (2008.

július 3.) és Rontó Bozóki Judit: Hogyan és miből tanítjuk diákjainkat?, Vajdaság Ma,

(<http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2053> (2008. július 6.) című írásokat.

[73] Bővebben: Ternovác István, Tankönyvpótlás,
<http://www.vajma.info/universal.php?rovat=interju> (2008. október 27.)

[74] t.r.: Beszélni, beszélni, Magyar Szó, 2008. október 30., 17. o.

[75] Újabb a Nemzeti Oktatási Tanács munkacsoportjának javaslata szerint a jelenlegi közoktatási törvényből „törölni kell

a behozatali tankönyv használatának engedélyezését. Szintén törölnék azt is, hogy a nemzeti kisebbségek miniszteri

engedéllyel az anyaországból behozott tankönyveket használják” (MIHÁLYI Katalin: Tilos lesz behozni tankönyvet?!,

Magyar Szó, 2008. október 30., 16. o.)

[76] A témáról részletesebben a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének szervezésében 2008. július 11-én Újvidéken

tartott, A hazai középiskolai tankönyvellátás helyzete című konferencián elhangzott A vajdasági magyar nyelvű oktatás

problémái című felszólalásomban beszéltem.

[77] t. r.: Kultúratáplálás csak kiskanállal, Magyar Szó, 2007. november 7., 15. o.

[78] t. r.: Mi hol vagyunk?, Magyar Szó, 2007. október 29., 4. o.

[79] Ugyanott és a 56-os lábjegyzetben idézett írás.

[80] Németh Ferenc: A Forum könyvkiadó igazgatójának válasza, Vajdaság Ma,

<http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor> (Újvidék, 2008. május 23.)

[81] Uo.

[82] Nagy Magdolna: Sorra kerül a kisebbség is, Magyar Szó, 2008. január 10., 1. és 16. o.

[83] A vajdaság magyar könyvkiadás problémával részletesebben a „Tudjuk a dolgunk”? című írásomban foglalkoztam

(Aracs, a délvidéki magyarság közéleti folyóirata, 2008. augusztus 20-i száma, 32–33. o.).

[84] A politikus, az értelmiségi meg a kultúra, Magyar Szó, 2008. május 24., 14. o.

[85] SZELI Balázs: Friss levegőt a szerkesztőségbe!, Magyar Szó, 2008. október 18., 19., 17. o. Lásd még: PRESSBURGER

Csaba: Jó éjt Vajdaság, Családi Kör, 2008. október 16., 20–21. o. és PRESSBURGER Csaba: Apró-cseprő ügyek,

Családi Kör, 2008. október 30., 22–23. o.

[86] SZELI Balázs, Uo.

[87] Zvonimir Perušić: Nemamo pravo gledateljima nametati mišljenje, Hrvatska Riječ, 10. listopada 2008., 11. o.

[88] SZELI Balázs, Uo.

[89] Az Újvidéki Televízió Magyar Szerkesztősége: Új műsorrács a Vajdasági Televízióban, Magyar Szó, 2008. március 17.,

4. o. és Vajdasági TV: Felfüggesztették felelős szerkesztői posztjáról Simon Erzsébetet, Vajdaság Ma.

<http://vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=7503> (2008. október 7.)

[90] PRESSBURGER Csaba: Jó éjt Vajdaság, Családi Kör, 2008. október 16., 21. o.

[91] SZELI Balázs, lásd a 84-es jegyzetben.

[92] Feljelentették a vállalt vezetését, Magyar Szó, 2008. október 29., 20. o.

[93] PRESSBURGER Csaba: Másként szól a rádió, Családi Kör, 2008. október 9., 23. o.

[94] Uo.

[95] Magyar Rádió: műsorcsere az Újvidéki Rádióval, MTI, 2008. május 14.

[96] Csorbulnak a szavatolt jogaink,

<http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=7472>

(2008. október 1.) és Magyar Szó, 2008. október 3., 5. o. Lásd még: DIÓSI Árpád, Szűköös lehetőségek között, Magyar

Szó, 2008. november 4., 1 és 5. o.

[97] Bozóki Antal: Törvényes? – Vélemény a Magyar Nemzeti Tanács és elnökének jogállásáról,

<http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2118> (2008. augusztus 30.)

[98] A nemzeti tanácsokról szóló törvénnyel kapcsolatos szabadkai tanácskozás nyilatkozata,

<http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2192> (2008. október 3.)

[99] Vajdaság Autonóm Tartomány Hivatalos Lapjának 2003. március 24-i 5. száma (108.)

[100] Magyar Szó, december 31., 2005. január 1., 2., 9. o. vagy:

http://www.mnt.org.rs/hu/frame.php?content=doc_show&e_id=95&e_tipus=HTML

[101] Németh Zoltán: Százezer áldozat, Magyar Szó, 2007. október 20., 21., Hétfége, 16. o. és Németh Zoltán, Járeki

sikoly, Magyar Szó, 2007. október 27., 28., Hétfége, 14. o.

[102] P. F.: Megemlékezés a csonka turulszobornál, Magyar Szó, 2008. november 4., 6. o.

[103] M-n: Emlékmű a Lótemetőben, Magyar Szó, 2008. október 18., 19., 12. o. és STANYÓ TÓTH Gizella: Nyílt fájdalom:

Magyar Szó, 2008. november 1., 2. 13. o.

[104] S. T. G.: A békéért egyenjogúan, Magyar Szó, 2008. november 3., 1. o.

[105] G. B. Erer, Hszolt, csin, M. M. mi, s.l.: „Soha többé ne forduljon elő”, magyar Szó, 208. november 3., 4. o.

[106] P. E.

[107] CRI(2008)25, forrás: MTI, <http://www.hhrf.org/hhrf/index.php?oldal=329>,

http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Serbia/Serbia_CBC_3.asp,

Hangulatkeltés a kisebbségek ellen Szerbiában, MTI, Magyar Szó, 2008. április 30., 2. o.

[108] Szenttamási Emberi Jogi Központ: Hajrá magyarverők!?, Magyar Szó, 2008. november 1., 2., 15. o.

[109] CRCD/CDCS: Povodom indicija o jačanju međunacionalnih tenzija u Bačkoj uz obnavljanje rasprave o preradi

prošlosti, www.cdcs.org.yu

[110] A vajdasági nemzeti kisebbségek zaklatása és jogsérelmeinek kronológiája az Árgus civil szervezet honlapján

(<http://www.argus.org.rs/index.php/jogsertesek>) olvasható. Lásd még: H.Gy, A magyarverésekről az elnökkel, Magyar

Szó, 2008. november 5., 1. o. és dió: Nincsenek bizonyítékok, uo. 1. és 20. o.

[111] Ternovác István: Halál a magyarokra!, Vajdaság Ma,

<http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=vajdasag&id=7637> (2008. november 7.) és Csorba Béla:

Felháborodás Temerinben a súlyos magyarellenes provokáció miatt, Vajdaság Ma,

<http://www.vajma.info/universal.php?rovat=vajdasag#7639> (2008. november 7.)

[112] Erőszak a kisebbségekkel szemben, Magyar Szó, 2008. november 4., 2. o.

[113] Magyar Szó, 2008. június 7., 8., 15. o.

[114] Szerbia támogatja a vajdasági magyarok kettős állampolgárságát, MTI, Magyar Szó, 2007. november 1., 2. o.

[115] Uo.

[116] Lásd:

<http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=1820>

[117] A témáról részletesebben lásd: BOZÓKI Antal, Vízumkényszer,

<http://www.vajdasagma.info/universal.php?rovat=tukor> (2008. július 26.)